

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

Bratislava 2015

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CIX- 2015
ARCHEOLÓGIA 25

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.,
Mgr. Radoslav Čambal, PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English,
German and Slovak languages: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Radoslav Čambal

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Grafická úprava/Graphic design
Matúš Lányi

Tlač/Print

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015
Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2015

ISBN 978-80-8060-365-6
ISSN 1336-6637

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA CIX – 2015 ARCHEOLÓGIA 25

OBSAH / INHALT

TOMÁŠ KOLON:

- 11 NÁLEZ DISKOVITÉHO MLATU A MLATU SO ŽLIABKOM ZO ŠPAČINIEC
18 DISCOVERY OF A DISC MACEHEAD AND A GROOVED SLEDGEHAMMER FROM ŠPAČINCE

JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – DANIEL KENDRALA:

- 19 SÍDLISKOVÝ OBJEKT WIESELBURSKEJ KULTÚRY V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
28 EIN SIEDLUNGSOBJEKT DER WIESELBURG-KULTUR IN BRATISLAVA-RUSOVCE

SIMONA SLIACKA:

- 31 KOLEKCIA DROBNÝCH BRONZOVÝCH ŠPERKOV Z LISKOVskej JASKYNE
35 EINE KOLLEKTION VON KLEINEM BRONZESCHMUCK AUS DER LISKOVSKÁ HÖHLE

DAVID PARMA – BLANKA MIKULKOVÁ – MIROSLAV ŠMÍD – HANA NOHÁLOVÁ:

- 37 SÍDELNÍ AREÁLY STŘEDNÍ DOBY BRONZOVÉ Z DRNOVIC U VYŠKOVA
71 MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT AREAS IN DRNOVICE, VYŠKOV COUNTY

ZOJA BENKOVSKY-PIVOVAROVA:

- 73 ZUR TERMINOLOGIE DER BRONZEZEITLICHEN HÜGELGRÄBERKULTUR IN MITTELEUROPA
87 K TERMINOLOGII MOHYLOVEJ KULTÚRY DOBY BRONZOVEJ V STREDNEJ EURÓPE

RADOSLAV ČAMBAL:

- 89 SÍDLISKO KALENDERBERSKEJ KULTÚRY V DUNAJSKEJ LUŽNEJ-NOVÝCH KOŠARISKÁCH
154 SIEDLUNG DER KALENDERBERG-KULTUR IN DUNAJSKÁ LUŽNÁ-NOVÉ KOŠARISKÁ

ALENA ŠEFČÁKOVÁ:

- 160 ANTROPOLOGICKÁ A ARCHEOZOOLOGICKÁ ANALÝZA NÁLEZU Z OBJEKTU 1/02
Z DUNAJSKEJ LUŽNEJ – NOVÝCH KOŠARÍSK (OKR. SENEC)

IGOR MURÍN:

- 161 INTERPRETATION OF GEOPHYSICAL SURVEY OF AN EARTHEN MOUND FOR ARCHAEOLOGICAL
PURPOSES, MOST PRI BRATISLAVE
169 INTERPRETÁCIA GEOFYZIKÁLNYCH MERANÍ (ZEMNÉHO NÁSYPU) PRE ARCHEOLOGICKÉ ÚČELY,
MOST PRI BRATISLAVE

MARTIN KVIETOK:

- 171 NOVÁ LOKALITA Z DOBY LATÉNSKEJ V PRIECHODE (OKR. BANSKÁ BYSTRICA) A JEJ POSTAVENIE
V ŠTRUKTÚRE OSÍDLENIA HORNÉHO POHRONIA
192 NEW LOCATION FROM THE LATÈNE PERIOD IN PRIECHOD (BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT) AND ITS
STATUS IN THE SETTLEMENT STRUCTURE OF THE UPPER POHRONIE REGION

CHRISTOPH RÖTTGER:

- 195 ÜBERLEGUNGEN ZUR ZEITSTELLUNG DER MÜNZEN DER BIATEC-REIHE
209 CONSIDERATIONS ABOUT DATING THE COINS OF THE BIATEC-SERIES
POZNATKY O DATOVANÍ SÉRIÍ MINCÍ TYPU BIATEC

IGOR BAZOVSKÝ – MAGDA PICHLEROVÁ †:

- 211 RÍMSKA KAMENNÁ ARCHITEKTÚRA PRI IRKUTSKEJ ULICI V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
232 RÖMISCHE STEINARCHITEKTUR BEI DER IRKUTSKÁ STRASSE IN BRATISLAVE-RUSOVCE

ANDREA NÁMEROVÁ:

- 233 NÁLEZ VOTÍVNEHO OLTÁRIKA Z KOVÁCSOVEJ ULICE V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
238 FUND EINES VOTIVALTARS VON DER KOVÁCZOVÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

JÚLIUS VAVÁK:

- 239 KONIEC MORAVSKÉHO DÉMONA? PRÍSPEVOK K IDENTIFIKÁCI VÝJAVU NA VČASNOSTREDOVEKOM HONOSNOM OPASKU Z LOKALITY BŘECLAV – POHANSKO
254 THE END OF THE MORAVIAN DEMON? CONTRIBUTION TO THE IDENTIFICATION OF A SCENE ON AN EARLY MEDIEVAL OSTENTATIOUS BELT FROM THE BŘECLAV – POHANSKO LOCALITY

ZDENĚK FARKAŠ:

- 257 STREDOVEKÉ OPEVNENIE STARÝ ZÁMOK II PRI PEZINKU
295 DIE MITTELALTERLICHE BEFESTIGUNG STARÝ ZÁMOK II BEI PEZINOK

ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA – ROMAN PAŠTEKA – RENÉ PUTIŠKA:

- 299 IDENTIFIKÁCIA MIESTA ULOŽENIA OSTATKOV KARDINÁLA PETRA PÁZMÁNYA A ARCIBISKUPA JURAJA LIPPAYA A NÁLEZ DEPOTU ZLATÝCH MINCÍ V KRYPTÁCH POD PRESBYTÉRIOM DÓMU SV. MARTINA V BRATISLAVE
311 IDENTIFIZIERUNG DES NIEDERLEGUNGSPLATZES DER RELIQUIEN VON KARDINAL PETER PÁZMÁNY UND DES ERZBISCHOFES JURAJ LIPPAY UND EIN HORTFUND VON GOLDMÜNZEN IN DEN KRYPTEN UNTER DEM PRESBYTERIUM DES ST. MARTINS-DOM IN BRATISLAVA

KOLOKVIUM – KOLLOQUIUM

VLADIMÍR TURČAN:

- 313 TRINÁSTY ROČNÍK KOLOKVIÍ K OTÁZKAM RÍMSKO-GERMÁNSKEJ ARCHEOLÓGIE
314 DREIZEHNTER JAHRGANG DER KOLLOQUIEN ZU DEN FRAGEN DER RÖMISCH-GERMANISCHEN ARCHÄOLOGIE

KRISTIAN ELSCHKE:

- 315 KERAMIK VON „RÖMISCH-GERMANISCHEN“ NIEDERLASSUNGEN IN BRATISLAVA-DÚBRAVKA UND STUPAVA-MÁST (WESTSLOWAKEI)
338 KERAMIKA Z „RÍMSKO-GERMÁNSKYCH“ USADLOSTÍ V BRATISLAVE-DÚBRAVKE A V STUPAVE-MÁSTE (ZÁPADNÉ SLOVENSKO)

MAREK KALÁBEK:

- 339 GERMÁNSKÁ KERAMIKA V PŘÍKOPU ŘÍMSKÉHO TÁBORA V OLOMOUCI-NEŘEDÍNĚ
345 GERMANISCHE KERAMIK IM GRABEN DES RÖMISCHEN LAGERS IN OLOMOUC – NEŘETÍN

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO:

- 347 BARBARSKÁ KERAMIKA Z KONTEXTŮ SE STRATIGRAFICKÝMI VZTAHY K ŘÍMSKÉMU ZDIVU V TRATI NEURISSEN V MUŠOVĚ
376 KERAMIK DER BARBAREN VON KONTEXTEN MIT STRATIGRAPHISCHEN BEZIEHUNGEN ZUM RÖMISCHEN MAUERWERK IN DER FLUR NEURISSEN IN MUŠOV

JÁN RAJTÁR:

- 379 GERMÁNSKE NÁLEZY Z RÍMSKEHO DREVOZEMNÉHO TÁBORA V IŽI
395 DIE GERMANISCHEN FUNDE AUS DEM RÖMISCHEN HOLZ-ERDE-LAGER IN IŽA

VLADIMÍR VARSÍK – TITUS KOLNÍK:

- 401 KERAMIKA Z HLAVNEJ BUDOVY V CÍFERI-PÁCI
411 KERAMIK VOM HAUPTGEBÄUDE IN CÍFER-PÁC

VLADIMÍR TURČAN:

- 413 GERMÁNSKA KERAMIKA Z ANTICKEJ REZIDENCIE V STUPAVE (VÝSKUM V ROKOCH 1987 – 2004)
421 GERMANISCHE KERAMIK AUS DER ANTISCHE REZIDENZ IN STUPAVA (FORSCHUNGEN IN JAHREN 1987 – 2004)

- 423 RECENZIE – BESPRECHUNGEN

BARBARSKÁ KERAMIKA Z KONTEXTŮ SE STRATIGRAFICKÝMI VZTAHY K ŘÍMSKÉMU ZDIVU V TRATI NEURISSEN V MUŠOVĚ

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO

Key words: Romans, Moravia, Burgstall, Barbarian pottery, Roman masonry

Abstract: *Barbarian pottery in the context of stratigraphic connections with Roman masonry in the Neurissen-Mušov location.* Roman military activity from the period of the Marcomannic wars was documented in the course of the many years of archaeological research around the Burgstall hillock in Mušov (territory of Mušov, district of Brno-venkov, Czech Republic). Within the fortified area, two masonry buildings were found; during excavations, two distinct stages of construction were differentiated. Traces of the presence of Barbarian communities were also identified in this area, dated to the period after the departure of the Romans; a particular settlement environment was built here at the time. Rescue excavations took place in the perimeter of the raised grounds and the Burgstall hillock from 1993 to 1994. An unusual situation in terms of findings was revealed in the location U propustku within the river terrace known as Neurissen to locals. Layers of building rubble originating from Roman buildings were found in clay pit. These layers contained a set of fragments of pottery produced by Barbarian inhabitants, and a section of Roman foundation masonry was also discovered in this place. The complicated situation of the findings allows several possible interpretations. According to one version, the Barbarians' settlement existed around Burgstall during the period preceding the second building phase of the Roman buildings, that is during the period of the Marcomannic wars. The second explanation is that another, third stage of Roman building activity took place some time after the departure of the Roman troops.

1. Nálezové situace s projevy přítomnosti barbarů sledované v průběhu výzkumu

1. 1. Záchranný výzkum v trati Neurissen v Mušově, postavení místa U propustku

V průběhu záchranné akce Ústavu archeologické památkové péče Brno v letech 1993 – 1994 v trati Neurissen v Mušově (katastrální území Mušov, obec Pasohlávky, okr. Brno-venkov) byla většina nálezů z doby římské zaznamenána v prostoru vysoké říční terasy, v jižní části tratě označované místním názvem Neurissen. Skrývky ornice a stavební práce v tomto úseku zasáhly souvislý pás terénu, který dosahoval (mezi křižovatkou u kapličky a amfiteátrovitou depresí pod mušovskými sklepy) délku 260 a šířku 85 m. Z hlediska postavení zájmové plochy v krajině zabírala terasa prostor nad okrajem pravobřežní říční nivy, její hrana přitom převyšovala podmáčené území místy až o 15 m; mírné svahy dál směrem k severozápadu vystupovaly pozvolně k vrcholovým částem návrší Burgstall.

Z hlediska terénních výzkumných aktivit realizovaných v průběhu dosavadního odborného zájmu o prostor s návrším Burgstall byly kromě tratě Neurissen (Bálek/Šedo 1994; 1995a; 1996; 1998, především 161, 167–168, 178; Šedo 1999; 2000a; 2000b, 57, 58; 2001, 98, 102; 2008) sledovány větší plochy především v rámci temene této vyvýšeniny, kde jak v meziválečném období, tak i v minulých desetiletích probíhaly terénní akce realizované v rámci systematických výzkumů. Sledován byl areál s římským opevněním a zděnými stavbami z doby markomanských válek. Další rozsáhlá zkoumaná plocha v prostoru Burgstallu se nalézala na úpatí svahů s jižní orientací, kde se v nedávných letech uskutečnily významné záchranné akce (Komoróczy 2006; 2008; 2009a, 119–124, 2009b, 51–64; Tejral 1999b, 85–112; 2002a; 2006; 2014). V různé míře byly na všech třech zmíněných plochách zaznamenány stopy přítomnosti barbarů, jimž lze připsat také sídlištní horizont vytvářený v době, kdy tato místa opustili Římané (souhrnně Tejral 2011).

Zvláštní význam mají kovové předměty místní, barbarské proveniencie zaznamenané v prostoru Burgstallu, někdy identifikované v požárových vrstvách nebo v místech, kde se měl v rámci Římany opevněné plochy nalézat zvláštní dílenský areál, v němž byly zajišťovány opravy výzbroje a výstroje římských vojsk. J. Tejral uvádí především zlomek železného nákončí s kroužkovým zakončením typu Raddatz J II 2, s konotacemi na Godłowského 4. a 5. skupinu bojovníckých hrobů. Nalezena byla spona A 129 a nákončí typu Raddatz O, běžně zařazované do stupně B2/C1. Další, žárem poškozená a deformovaná spona patří k typu A 125/130 (Tejral 2008, 80, 81). Lze konstatovat, že daný prostor měl význam pro barbarské populace po dlouhou dobu, co dokládá stříbrná trubkovitá spona zařaditelná do stupně B2a, v absolutních datech na počátek 2., popřípadě do poloviny uvedeného století (Tejral 2002b).

Obr. 1 Návrší Burgstall a místo U propustku na terase v trati Neurissen v Mušově.

Abb. 1 Anhöhe Mušov und Lage U propustku auf der Terrasse in der Flur Neurissen in Mušov.

Na vysoké terase v trati Neurissen jednoznačně převažovaly objekty a nálezné situace, které lze spojovat s působením římských vojsk. Výplně zahloubenin náležejících k obranným stavbám a vnitřní zástavbě tábora kladeného do doby augustovské a označovaného jako Mušov-Neurissen I neobsahovaly barbarský keramický materiál. Další úseky hrotitých příkopů náležely k opevněním, které Římané zřídili v průběhu markomanských válek (části příkopů označovaných jako Mušov-Neurissen II, V a VI). Ani v nich se nepodařilo najít barbarskou keramiku. Barbarské střepy se nedostaly do výplně příkopu Mušov-Neurissen IV, s kostrami pohozených lidí a částí zvířecích koster (u tohoto příkopu, který obecně náleží do kategorie hrotitých, není jasné, zda byl vybudován Římany, a problém představuje i to, že dostupná část příkopu byla na jedné straně ukončena oblým uzávěrem, přičemž v okolním terénu už neexistoval jakýkoliv navazující úsek opevnění. V této úrovni poznávání nelze tedy stanovit ani to, k jakému opevněnému areálu příkop náležel).

Výše zmíněné objekty bez barbarské keramiky se rozkládaly na ploše, která odpovídá čtyřem pětinaám vysoké terasy v trati Neurissen. Neznamena to ale, že bychom zde neměli žádné doklady přítomnosti a působení barbarských komunit. Už zmíněný příkop Mušov-Neurissen IV obsahoval kostry jedinců, kteří jednoznačně náleželi k barbarským populacím, přičemž mezi mrtvými byli zastoupeni muži, ženy a děti. Významné je zjištění, že v některých případech máme doloženu přímou vazbu drobných kovových výrobků barbarské provenience na konkrétní jedince, a dále to, že lze k mrtvým vztahovat i další artefakty z okruhu barbarské produkce. Podle stop na některých kostrách byli lidé pobiti při násilné akci (např. Šedo 2008), a zdá se pravděpodobným, že i agresori pocházeli z řad barbarů.

Neobvyklost situace dovoluje úvahy o tom, že samo zabíjení proběhlo v rámci zvláštních rituálních jednání, anebo alespoň následné poklizení mrtvých vyhovovalo představám o procedurách, kdy zabítí lidé nemohli být pohřbeni normativním způsobem na odpovídajících nekropolích. Příkop představuje místo, kde jsou zachovány stopy neprofánních jednání, jejichž aktéry hledáme ve světě barbarů, jakkoliv i na římském území jsou známé archeologizované doklady nonkonformních manipulací, s „obětmi“ zvířat a lidí (Martin-Kilcher 2007).

Jistou podobnost se situací v příkopu Mušov-Neurissen IV lze pak sledovat i u dalších objektů, v nichž je, sice v poněkud méně výrazné podobě, zastoupená zvláštní komponenta, kterou zpravidla reprezentují zvířecí kosti

v anatomickém uspořádání, popřípadě i velké části zvířecích těl. Kromě několika zahloubenin, jejichž někdejší funkci není možné blíže kontrolovat, se odpovídající kumulace podařilo identifikovat také ve výplních několika potravinářských pecí, nebo přesněji řečeno v předpecních jámách, z nichž byly obsluhovány, a pak i v menším hrotitém příkopu Mušov-Neurissen II. Z postavení odpovídajících nálezů v rámci výplně tohoto příkopu je patrné, že k deponování bloků zvířecích těl došlo až poté, co nejméně spodní část objektu už byla v jistém rozsahu zaplněná. V místě se v dané chvíli nalézala pouze liniová deprese zřetelná v terénu.

Charakteristické je, že zmíněné neobvyklé nálezové situace nebyly provázeny kovovými předměty (kromě několika cvočků legionářských bot), ale obvykle v nich byly zastoupeny nevelké, málo početné zlomky římských cihel. Ty pocházely z římských zděných staveb, nejspíš těch, které známe z vrcholu Burgstallu. Pokud je možné uvažovat o rituálních manipulacích v případě příkopu Mušov-Neurissen IV, platí to i o objektech, které obsahovaly zvířecí kosti a cihly. Osteologický materiál se v nich navíc zpravidla neobjeoval v podobě, jak jej známe ze sídlišť, kde jednotlivé kosti představují součást kuchyňského odpadu.

Zcela jiná situace byla zjištěna ve zbývající severní pětina vysoké terasy v trati Neurissen, v prostoru s označením U propustku (obr. 1). Relativně plochý terén v tomto místě ukončovala hluboká amfiteatrovitá deprese klesající až k úrovni nivy. Běžné barbarské sídlištní aktivity zde reprezentovala zahloubená chata (kontext 736), v navazujícím terénu se pak nalézala zvláštní vrstva s kumulací zlomků římských cihel, s provinciálními nálezy, a také s barbarskou keramikou (kontext 7312). Vazbu této vrstvy na nějaké sídlištní objekty neznáme, vzhledem k totožnému charakteru všech zastoupených komponent nálezového inventáře můžeme očekávat, že zmíněná vrstva – kontext 7312 – vznikla za stejných okolností, jako ty vrstvy, které představují součást výplně hliníku a náleží ke kontextům 7303 a 7304. Ty tvořily součást výplně rozsáhlého soujámí, které lze považovat za hliník (zahloubenina kontextu 7107). Na jeho okraji byl navíc situován krátký úsek římského zdiva (kontext 7201). Významné je, že u vrstvy 2 z kontextu 7303 lze doložit přímý stratigrafický vztah ke zdivu, a pro zbývající vrstvy kontextů 7303 a 7304 je možné odpovídající vztah odvodit, na základě interpretace nálezové situace.

1. 2. Základní údaje o situaci v hliníku situovaném v prostoru U propustku

Rozsáhlý hliník v místě U propustku se projevoval svou výplní v podloží vytvářeném žlutou prachovou hlínou. Vlastní zahloubenina s rozměry 7 x 7,5 m sestávala z hlavní jámy s nepravidelnými, strmými stěnami, na obvodu základní prostor doplňovalo několik laloků. Rovné dno se nalézalo ve dvou úrovních (obr. 3). Hlubší část zabírala plochu přibližně 5 x 3 m, celková hloubka zásypů zde dosahovala až 140 cm. U hrany vyšší etáže se nalézala v podloží barevná, červená skvrna odpovídající svým charakterem dnu pece (kontext 7204), výše položené konstrukce tohoto technického zařízení už ale ve chvíli ukládání vrstev výplně neexistovaly. Obdobná plocha s dočervena vypálenou hlínou se zachovala i u jižního obvodu objektu (kontext 7203), i zde se původně nalézala (později zrušená) pec. Na západním okraji hliníku probíhal základový úsek římského zdiva, v němž středně velké říční valouny spojovala vápenná malta. V úrovni koruny zdivo dosahovalo šířky 60 cm, délka byla 430 cm a celková výška zděného bloku se pohybovala kolem 60 cm (obr. 2).

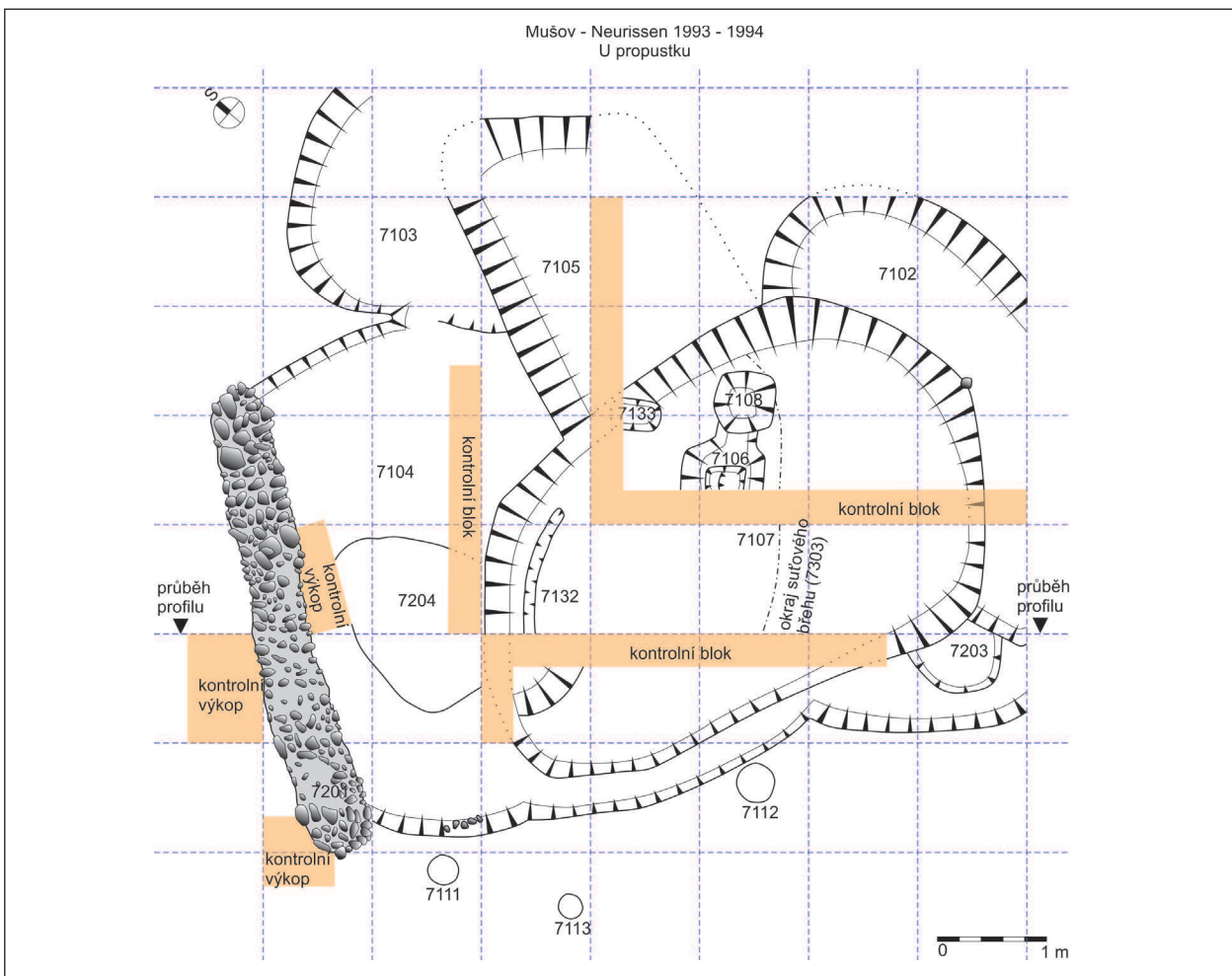
Na profilu vedeném napříč hliníkem (obr. 4) v linii vrstevnice (a ve směru jihovýchod – severozápad) bylo možné rozeznat několik vrstev, přičemž pro vysvětlení stratigrafických vztahů mají význam ty z nich, které náležely ke kontextu 7303 (tedy vrstvy 2, 3, 8, 9). Z nich vrstva 2 vykazuje přímý kontakt se zachovaným úsekem zdiva – přiléhala totiž k jeho východní straně. Zprostředkovaně jsou ve vztahu ke zdivu i další vrstvy kontextů 7303 a 7304 (s vrstvami 4-7). Ze situace dokumentované na profilu je totiž zřejmé, že k zaplňování hliníku docházelo záměrně. Materiál byl vhazován do prohlubně postupně, jednak ze západní (na profilu z pravé) strany, kde se ukládaly hmoty charakterizující kontext 7303, a také z východní strany (levé) strany, kde pak můžeme identifikovat součásti kontextu 7304. Z kontaktu vrstev je jasné, že došlo ke střídání dominantního směru zasypávání. První byly uloženy vrstvy 2 a 3 z kontextu 7303 (uložené zprava), pak následovaly 4, 5 a 6 z kontextu 7304 (uložené zleva), později vrstva 8 z kontextu 7303 (obnoveno zasypávání zprava), a konečně vrstva 7 z kontextu 7304 (uložená jako poslední, zleva).

Zda vrstva 9 náleží plně ke kontextu 7303 nelze rozhodnout, obsahovala poněkud více větších kamenů, a mohla by být výsledkem samovolného zanášení prohlubně. Nelze ale zcela vyloučit, že také náleží do série těch uloženin, které se dostaly do výplně při záměrném zasypávání. V každém případě na místě bývalého hliníku už v době deponování této vrstvy existovala pouze mělká mísovitá jáma. Stratigraficky mladší vrstva (kontext 7311) obsahovala pouze výrazně mladší materiál z doby římské, a jak v jejím případě, tak i u stratigraficky výše uložených vrstev lze předpokládat, že vznikly v průběhu přirozeného splavování, v rámci přirozených erozních a akumulčních procesů.

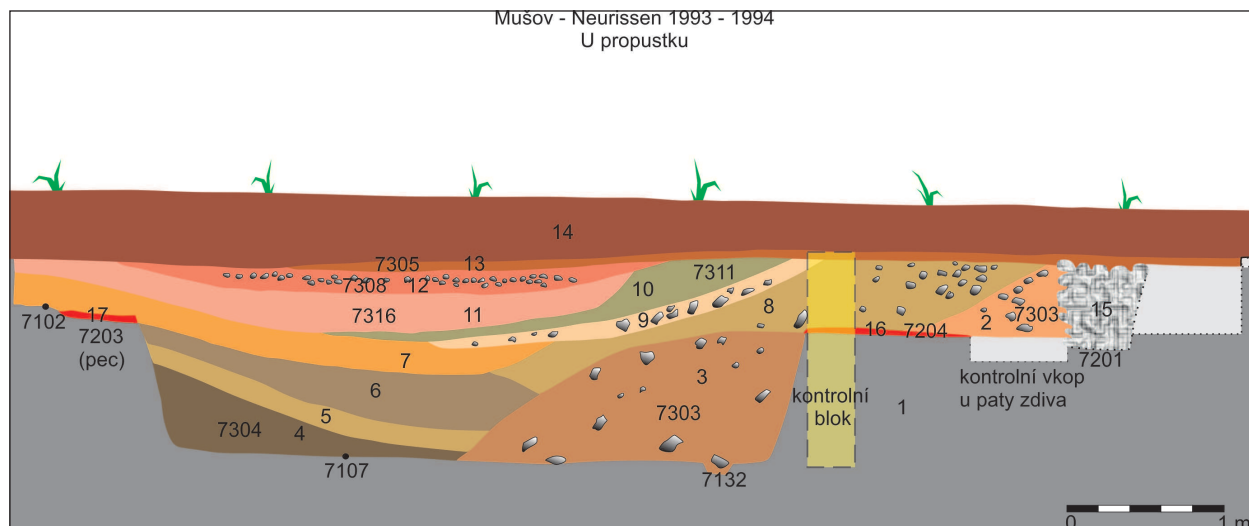
Vrstvy kontextů 7303 i 7304 byly významné z toho důvodu, že obsahovaly kromě stavební sutě barbarskou

Obr. 2 Mušov-Neurissen. Krátký úsek římského základového zdiva u okraje hliníku v místě U propustku.
 Abb. 2 Mušov-Neurissen. Kurzer Abschnitt der Fundamentmauer beim Rand der Lehmgrube in der Lage U propustku.

Obr. 3 Mušov-Neurissen. Hliník a římské zdivo U propustku.
 Abb. 3 Mušov-Neurissen. Lehmgrube und römisches Mauerwerk in der Lage U propustku.

Obr. 4 Mušov-Neurissen. Profil vedený napříč hliníkem – vrstvy 2, 3, 8, 9 (kontext 7303) a 4, 5, 6, 7 (kontext 7304) s barbarickou keramikou.
 Abb. 4 Mušov-Neurissen. Profil quer durch die Lehmgrube geführt - Schichten 2, 3, 8, 9 (Kontext 7303) und 4, 5, 6, 7 (Kontext 7304) mit barbarischer Keramik.

keramiku, drobné předměty barbarské provenience, a také provinciální složku, střepy a kovové artefakty (další nálezy, zlomky mazanice a hrušky vypálené hlíny, uhlíky, zvířecí kosti a také struska nevykazují znaky, které by dovolovaly stanovit, zda vznikly v rámci činností provozovaných barbary nebo Římany). Už v době terénní akce bylo zřejmé, že lze očekávat u obou výše uvedených kontextů časovou shodu, přičemž germánská složka zahrnovala nálezy, které odpovídají nálezům z jihomoravských sídlišť z konce starší a začátku mladší doby římské.

Jak už bylo zmíněno, především ve vrstvách náležejících ke kontextu 7303 se významným způsobem uplatňovala stavební suť, kromě zlomků cihel zastoupená i množstvím malty a zlomky omítek. Takové složení se podobalo tomu, co charakterizovalo už zmíněnou kulturní vrstvu v kontextu 7312. V prostoru kontextu 7304 naproti tomu převažovaly hlinité složky, zastoupení stavební suť bylo poněkud menší.

Z hlediska zaplňování hliníku je nutno opět zdůraznit, že proběhlo záměrně, a to v případě obou kontextů, tedy 7303 i 7304. Neuplatnily se zde obvyklé procesy zániku, při nichž dochází k postupnému zaplňování zahloubeniny. Zdroj zlomků římského stavebního materiálu ale neznáme. Nadzemní zděné stavební konstrukce s cihlami v blízkém okolí místa U propustku v průběhu terénních prací nebyly zachyceny, a jiný potenciální zdroj, stavby ve vrcholové části Burgstallu, se nalézají až ve vzdálenosti zhruba 300 m. Jestliže pochází suť z těchto staveb, bylo ji nutno před konečným deponováním v hliníku přemístit na relativně velkou vzdálenost. Pokud snad existovala jiná stavba v blíže neznámém místě, nebyly její stopy v průběhu terénní akce zaznamenány. Sídlo barbarských obyvatel by se mohlo nalézat v prostoru primárních konstrukcí, po jejichž rozrušení se vytvořila stavební suť (například ve vrcholových částech Burgstallu), anebo v místě nějaké sekundární, dočasné skládky (nelze vyloučit ani souvislost keramiky s pobytem lidí, kteří využívali hliník, popřípadě jiné objekty zřízené v jeho okolí). Blížší informace nemáme k dispozici ani pro vysvětlení původu vrstev kontextu 7312. Ani ty nejspíš nevznikly v rámci obvyklých akumulačních procesů v místech sídla, očekáváme, že vznikly z materiálu přemístěného z jiných míst.

Od začátku poznávání staveb na Burgstallu bylo známo, že vznikly v rámci dvou stavebních fází (*Gnirs 1931, 23*), co měla dokládat distribuce různých typů kolků na cihlách; avšak při novější analýze stavební keramiky produkované v dílnách X. legie z Vindobony (*Komoróczy 2003; 2008, 410*) se ukázalo, že různé označené výrobky byly k dispozici v obou etapách výstavby. To znamená, že už na počátku výstavby na Burgstallu měli římsští stavebníci k dispozici různě označené produkty. Proto nelze ani zlomky nalézané ve výplních dalších zahloubených objektů v okolí návrší vztahovat ke konkrétní stavební aktivitě.

1. 3. Vztah vrstev výplně s obsahem barbarské keramiky k římskému zdivu

Před rozkladem k problému stratigrafické situace je nutno opět připomenout, že kromě zdiva nedošlo v rámci zkoumané plochy v prostoru U propustku a ani jinde v trati Neurissen k zjištění residuů dalších prvků zděných římských staveb, a neumíme identifikovat ani destrukci té, kterou reprezentuje zaznamenaný úsek zdiva (pokud snad ke stopám založení lehkých nadzemních konstrukcí využívajících jinou římskou stavební techniku náleží některé kulové jámy anebo žlábkové zaznamenané v okolí hliníku v průběhu výzkumu, nelze to přesvědčivě doložit). V průběhu terénní akce v letech 1993-1994 probíhala podrobná kontrola vztahů mezi výplněmi hliníku a zdivem.

Z obou krátkých a z jedné delší (západní) strany zdivo obklopovalo podloží, které představovala ulehlá, pevná prachová hlína žluté barvy. Na druhé dlouhé (východní) straně ke zdivu v celé výšce přiléhala vrstva 2 náležející ke kontextu 7303, s mimořádně velkým podílem stavební sutě. Prvoplánově byly už při práci v terénu zvažovány všechny možnosti vzájemných vztahů. Podle první verze výkladu se počítalo s prioritou zdiva, které by vytvářelo nízkou hrázku na okraji hliníku; k němu by byla vrstva 2 později přisypána.

Podle druhé verze by do už částečně zaplněné deprese mělo být zdivo založeno dodatečně, v rámci nově realizované výstavby. Založení zdiva v tomto místě bychom pak museli vyložit následujícím způsobem: Podél okraje deprese byla vytyčena linie obvodové zdi nové budovy. V úseku, kde se namísto pevného podloží nalézal sypký zásyp, stavebníci v zájmu dosažení odpovídající únosnosti zřídili zvláštní základový pas. Zachovaný prvek jinak neznámé architektury tedy lze považovat za úsek základového zdiva.

Pro rozhodnutí o tom, že do už uložených vrstev bylo dodatečně vloženo zdivo, byly v průběhu výzkumných prací nalezeny zjevné indicie. Po odebrání zásypu se na straně „zídky“ obrácené k vrstvám obsahujícím suť objevil zlomek kosti v podobě podlouhlého úštěpu, jenž jedním koncem pevně vězel v maltovém pojivu, a druhý konec vyčníval do volného prostoru. Tuto situaci můžeme vysvětlit tak, že při výkopu základové rýhy jednu její delší stěnu tvořil materiál obsahující běžné součásti kulturních vrstev, z nichž směrem do výkopu trčela zmíněná kůstka; po zaplnění výkopu maltou a kameny pak její obnažený konec uvízl v nově zřízovaném zdivu.

Další oporu pro uvedenou možnost přineslo podrobné sledování spáry mezi spodními řadami kamenů základového zdiva a intaktním podložím. Pod hmotou zdiva se na jeho obou koncích podařilo identifikovat tenkou vrstvu s obsahem totožným s kontextem 7303 (drobné zlomky stavební sutě, jistý podíl hlinitých součástí). Znamená to, že stavebníci vykopali rýhu pro položení zamýšleného úseku zdiva, a tato rýha v zájmu požadované stability svým dnem zasahovala až po úroveň rostlého podloží. V méně přístupných místech už ale nevěnovali vyčištění dna rýhy větší pozornost, a tak se pod kameny spojovanými maltou uchovaly nepatrné, ale prokazatelné zbytky výplně z už uložené vrstvy.

Dobře patrný vztah mezi zdivem a výplní vrstvy 2 z kontextu 7303 nepřispívá k jednoznačnému určení času, kdy byl hliník užíván, a kdy došlo k jeho zániku. A ani nálezy z této a dalších vrstev nevytvářejí přímo o časovém postavení zděného prvku. Nelze rozhodnout o tom, zda mezi zasypáváním hliníku a stavbou zdiva uběhl jistý čas, anebo deponování materiálu se sutinami těsně předcházelo stavební aktivitě. Zřejmá je pouze časová souslednost vrstev se sutí, tedy reprezentantů nějaké zbořené stavby situované na jiném místě, a základového zdiva, které je jednoznačně mladší. Současně platí, že zdivo je mladší než barbarská keramika provázející stavební suť (časový vztah barbarské keramiky vůči stavební suti opět nelze stanovit, může být kladena do doby starší, současné a i mladší, než došlo k destrukci staveb a vzniku sutě, a stejný výrok platí i pro zděné konstrukce, z nichž suť pocházela).

2. Barbarská keramika

2. 1. Základní charakteristika barbarské keramiky vyzvednuté z vrstev vykazujících vztah k římskému zdivu

Samotný úsek římského základového zdiva zjištěný v prostoru U propustku zjevně není možné blíže časově zařadit. Jistou orientaci nabízejí keramické nálezy získané z vrstev, které vykazují vztah ke zdivu, význam tedy má materiál pocházející z kontextu 7303, 7304 a podmíněně i 7312. Z hlediska celkového hodnocení lze konstatovat, že větší fragmenty byly zachovány výjimečně a rovněž pouze výjimečně se objevovaly části nádob, které by bylo možné slepit z několika střepů. Celkový habitus studovaného souboru odpovídá situacím, kdy se při výzkumech sídlištních areálů setkáváme s průměrně bohatými kulturními vrstvami nebo výplněmi objektů.

Známý fond keramiky, pokud bychom brali v úvahu všechny střepy, je tak malý, že statistiky sledující četnost jednotlivých druhů keramických materiálů, údaje o síle a fragmentárnosti nebo vyhodnocení rozdílů ve velikostech zlomků v jednotlivých kontextech neposkytují naději pro dosažení významných závěrů. Pouze orientačně jsou proto sledovány způsoby úpravy keramického těsta a stopy následných pracovních operací. Nemá význam vyhodnocovat malé zlomky, u nichž není šance ani na přibližnou rekonstrukci tvaru nádoby anebo studovat střepy, na nichž se objevují obecně rozšířené výzdobné motivy. Cílem předkládaného textu je dosažení prvotní orientace pro stanovení času, ve kterém byly vyrobeny, užívány a z užívání vyřazeny keramické zlomky, které máme k dispozici.

Na tabulkách je vyobrazený výběr zahrnující 25 kusů charakterizujících keramickou náplň jednotlivých kontextů. Zlomky jsou seřazeny tak, aby byly vedle sebe exempláře reprezentující jednotlivé kontexty, vyhodnocovány jsou ale všechny společně, je s nimi pracováno jako s jediným celkem. Takový přístup byl zvolen s vědomím, že střepy byly nalezeny v sekundárních polohách a byly do kontextů rozeznávaných v průběhu výzkumu přesunuty z neznámé nálezové situace už v minulosti (v době římské), v rámci přesunů materiálu z míst, kde se původně nalézal barbarský sídelní areál.

2. 2. Základní údaje o germánské, v ruce vyrobené keramice

V ruce modelovaná keramika představuje dominantní součást souboru získaného z hlíníku zkoumaného v místě U propustku, provinciální produkce je zde zastoupena pouze v malém množství. Složení keramické hmoty a její zpracování, zrnitost a složení použitého ostřiva, úprava povrchů a úroveň výpalu odpovídají obecným trendům zaznamenaným při studiu keramické produkce pocházející ze sídlišť nebo pohřebišť doby římské v podunajském barbariku.

Vyhodnoceno bylo 124 kusů střepů, mezi nimiž je zastoupena jemná – stolní keramika; do této kategorie náleží především mísovitě tvary. Hrubá – kuchyňská/užitková keramika převažuje a je prezentována hlavně tvary hrncovitými. V obou případech se jedná o běžné, funkční tvary, které se mohou průběžně vyskytovat po celou dobu římskou. U hrubé keramiky a hrncovitých nádob se objevují okraje vyhnuté. Okraj nádob bývá nepravidelný, jeho úpravě nebyla věnována výrazná pozornost. Převažuje dno rovné, plynule nasazené s rovnou podstavou se zaoblenou hranou, výjimečně s podstavou kotoučovitou/diskovitou nebo prstencovitou. Minimálně je zastoupeno dno vypouklé (4 kusy) nebo odsazené (3 kusy). U jemné keramiky a mísovitých nádob převažovaly zatažené okraje se zaoblenou hranou, mezi dny je zastoupena nízká nožka se spodním dnem.

Na 18 fragmentech mísovitých nádob byl evidován zvláštní typ úpravy povrchu projevující se hlazením/leštěním do vysokého lesku, někdy s úpravou „tuhováním“ (tab. I: 7303/273; 2: 7303/448; 3: 7304/138; 4: 7312/63). Zastoupení tohoto okruhu produktů má význam pro časové zařazení – jemná keramika s leštěným, tuhovaným povrchem je velmi častá v sídlištním horizontu II (stupeň B2 a B2/C1), vyčleněném V. Varsikem; v následujících horizontech se vyskytuje spíše výjimečně (*Varsik 2011*, 187).

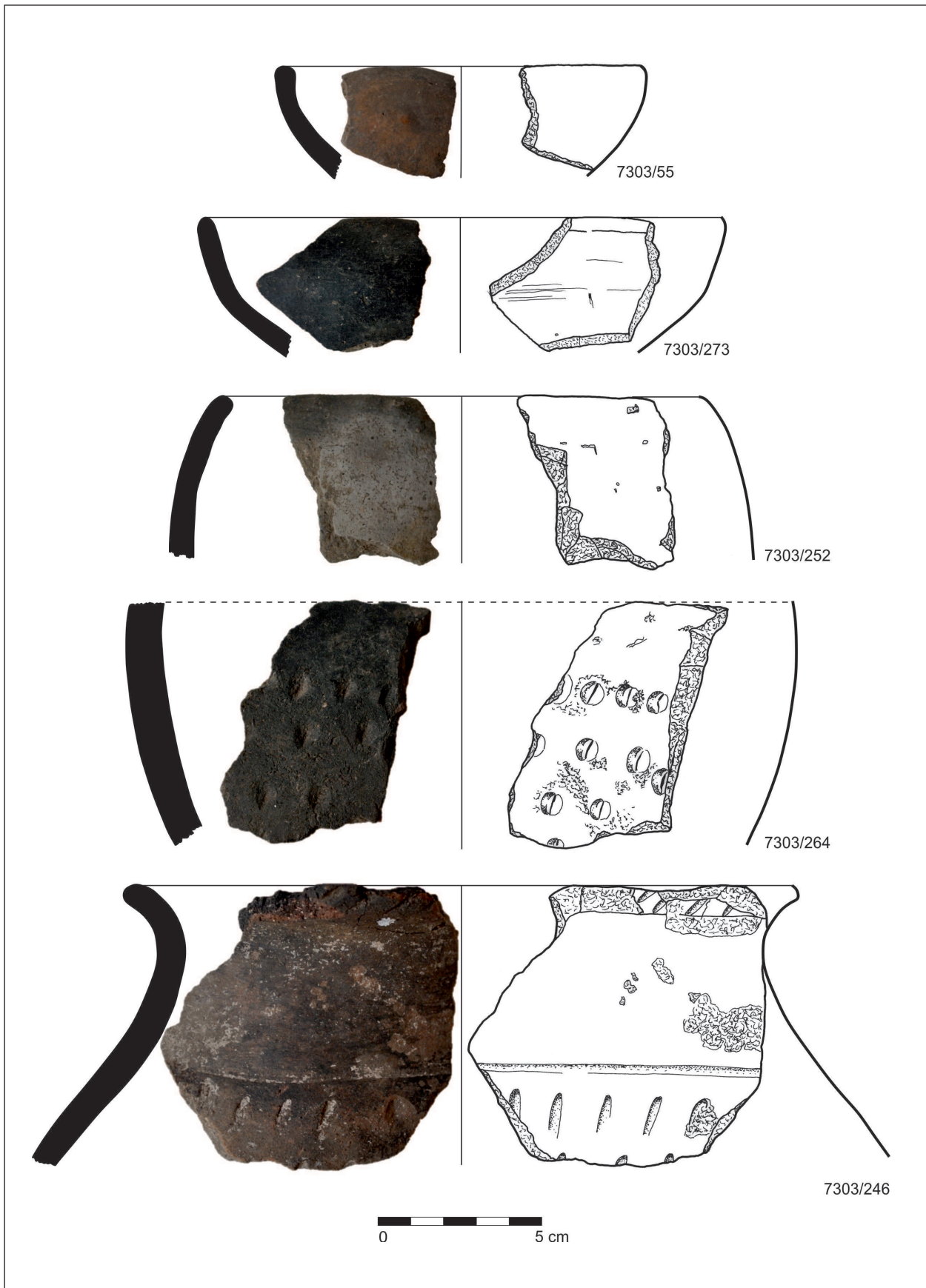
2. 3. Keramické tvary

Vzhledem ke fragmentaci souboru byly jednotlivé kategorie vymezeny s ohledem na potřeby základního třídění a nemusí přímo souviset s předpokládanou funkcí nádob. Při klasifikaci bylo přihlíženo ke třídění E. Droberjara (*1996 I*, 54-64, obr. 28-48; *1997*, 43, Abb. 28-48).

Hrncovité nádoby

Hrubý materiál v kategorii hrncovitých tvarů významně převládá nad jemným. 62 fragmentů, zahrnujících převážně střepy z výdutí, se nepodařilo blíže zařadit ke konkrétním tvarům, a z toho důvodu jsou definované pouze jako zlomky hrncovitých nádob. Identifikovány byly fragmenty vysokého esovitého hrnce s prohnutým hrdlem a baňatou výdutí (Droberjar typ 1101; tab. I: 7303/246), soudkovitého esovitého hrnce (Droberjar skupina 1200), miniaturní nádobky hrncovitého tvaru (Droberjar skupina 7100) a k dispozici je ucho pocházející nejspíš z hrnce s uchem (Droberjar skupina 1600; tab. II: 7303/59). Ucho je kolínkovitě zalomené, kruhového, místy nepravidelného průřezu. Fragmenty hrncovitých nádob dle V. Varsika odpovídají jím vyčleněné formě IV (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 47, obr. 25; *Varsik 2011*, 149, 187, obr. 76, 77), které se téměř beze změny vyskytují průběžně po celou dobu římskou. Analogie ke zmíněným typům lze najít na mnoha lokalitách, jmenovat lze např. Křepice, chatu II datovanou do stupně B2, Mušov „Na pískách“, objekt 18 datovaný do stupně B2/C1 (*Droberjar 1997*, Taf. 47: 15; 49: 8; 50: 10; 127: 8) a Prosiměřice (*Pernička 1966*, Taf. XXXIX: 7, 8). Hrnce s uchy (Droberjar skupina 1600) známe např. z lokality Tvarožná (*Peškař 1978*, tab. I: 17) nebo Branč (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, obr. 24: 12). Vysoké esovité hrnce ze starší doby římské pocházejí např. z lokalit Bratislava – Trnávka, poloha „Zadné“ (*Varsik 2002*, Taf. VI: 20), Bratislava – Devínská Nová Ves (*Elschek 2005*, tab. III: 9), Nitra – Chrenová (*Březinová 2003*, tab. 15: 6; 17: 11; 48: 10), Hrubčice, Milovice „U topolu“ (*Peškař 1964*, tab. 29: 11; 125: 6), Strachotice (*Šeiner 2008*, tab. 18: 6, 12), Baumgarten a Kammern (*Pollak 1980*, Taf. 4: 1; 20: 1). Objevují se také v mladší až pozdní době římské např. ve Zlechově (*Zeman 2006*, obr. 5: 4,5), Sudoměřicích (*Vlach 2006*, tab. 12; 13), Kleinmeisersdorfu nebo Maierschu (*Pollak 1980*, Taf. 30; 31; 44: 6).

Kolínkovité ucho zřejmě vybíhalo do výběžku posazeného nad lomem, vlastní vyčnívající část však chybí; její někdejší existence je doložena tím, že se tato část přilepená až v průběhu modelace později ulomila. Tvar původně zřejmě odpovídal zlomku z nádoby s kolínkovitým uchem, jenž pochází z objektu zkoumaného v katastru Trnavy, kde je hrotitá úprava odpovídající části dochovaná. Oporu pro časové zařazení tamního souboru (stupeň B2 a popřípadě C1a; 2. polovina 2. století) poskytly čtyři silně profilované spony A 84 a kostěný hřeben s prolamovanou rukojetí (Thomas typ C). Hřeben je v podunajském prostoru výjimečný, představuje nejvíc k východu vysunutý doklad rozšíření předmětu, jenž se objevuje ve větších počtech v České kotlině a v prostorách v Poodří a Polabí. Při vyhodnocení nálezů z objektu V. Tučan připomíná, že kolínkovitá ucha bývají považována za projev przeworských vlivů v domácí keramické produkci Germánů v Podunají (*Tučan 2002*, 388-390, Abb. 3: 6; 4).

Tab. I Mušov-Neurissen, hliník U propustku. Výběr barbarské keramiky z kontextu 7303.

Taf. I Mušov-Neurissen, Lehmgrube U propustku. Auswahl der barbarischen Keramik vom Kontext 7303.

Mísovité nádoby

Fragmentů mísovitých nádob bylo rozeznáno 27. V souboru se podařilo identifikovat střepy kónické mísy se zataženým okrajem (Droberjar typ 2401; tab. I: 7303/55), kónické mísy s výrazně zataženým okrajem (Droberjar typ 2404), hluboké mísy se zataženým okrajem s mírně zaoblenou výdutí (Droberjar typ 2450; tab. I: 7303/252), kónické misky (Droberjar skupina 2600), misky s nízkým válcovitým hrdlem/okrajem a kónickým spodkem (Droberjar typ 2407; tab. I: 7303/273) a misky se zaobleným dnem (Droberjar skupina 2700; tab. II: 7303/448. Jedná se o malý zlomek, zdobený svazky přesekávaných plastických listů (Detaily k této výzdobě viz v Exkurzu 2.), který bohužel nedovoluje jednoznačnou rekonstrukci původního tvaru.

Zmíněné kategorie se vyskytují na četných sídlišťích doby římské. Misky se zataženým okrajem jsou průběžným tvarem vyskytujícím se převážně v průběhu 2. – 3. století (Víchová 2002, 284). Po chronologické stránce nejsou určujícím prvkem, avšak v nálezových celcích z 3. století na Moravě patří k běžným nálezům (Tejral/Jelínková 1980, 406). Tvarově odpovídají formě I (A – zaoblená varianta, B – kónická varianta) dle V. Varsika (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 47, obr. 21; Varsik 2011, obr. 69). Nádoby této formy bývají až na výjimky nezdobené (Varsik 2011, 142). Tato skutečnost se potvrdila i u našeho souboru, kdy z 27 zlomků byly zdobené pouze 4 (tab. II: 7303/282, 7303/448; 3: 7304/138). Nádoby formy IA se podle V. Varsika (Varsik 2011, 142, 187) vyskytují po celou dobu římskou; platí to hlavně pro mísy, jejichž průměr ústí je větší než výška nádoby. Ze starší doby římské se s nimi setkáváme např. na lokalitě Nitra – Chrenová (Březinová 2003, tab. 16: 9; 50: 9), Bratislava-Devínska Nová Ves (Elschek 2005, tab. II: 9) či Ketzelsdorf (Pollak 1980, Taf. 21: 9). Vyskytují se i v mladší až pozdní době římské např. na lokalitách Maiersch v Rakousku (Pollak 1980, Taf. 54; 55) nebo Vlčnov – Dolní Němčí (Zeman 1999, tab. 39: 8), Mořice (Beneš 2006, tab. 37: 7), Zlechov (Zeman 2006, obr. 5: 6, 7).

Teriny

U terin převládá hlazený či leštěný nebo tuhovaný povrch černé barvy (Peškař 1964, 134, 137; Varsik 2011, 146), což se potvrdilo i v případě zpracovávaného souboru, který obsahuje 5 zlomků ze dvou terin s kuželovitým hrdlem, baňatou výdutí a lištou oddělující hrdlo od výdutě (Droberjar typ 3601) s černým hlazeným nebo leštěným povrchem. Čtyři zlomky nesou na plecích výzdobu v podobě řady okrouhlých důlků mezi dvěma horizontálními rýhami (Droberjar typ 575b; tab. IV: 7312/63), nad touto výzdobou je ještě jedna horizontální rytá rýha (Droberjar typ 210). Jeden zlomek má navíc na výdutí další horizontální rytou rýhu (Droberjar typ 210), pod ní probíhá řada čárkovitých vrypů (Droberjar typ 162a). Tvarově naše zlomky terin odpovídají formě III dle V. Varsika (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 47, obr. 24; Varsik 2011, obr. 73: a). K nádobám formy III s kuželovitým, dovnitř se sklánějícím hrdlem V. Varsik zařazuje exempláře nalezené na sídlišti z 1. století v Bratislavě-Dúbravce (Varsik 2011, 146). Podobné tvary i výzdobu bychom našli v Mikulčicích, chatě III, datované do stupně B2 (Droberjar 1997, 347, Taf. 121: 11), v Hruškách, chatě IV, datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 257, Taf. 31: 7), v Mušově „Na Pískách“, chatě I, která byla datovaná do stupně C1 (Droberjar 1997, 361, Taf. 135: 5). V Branči je podobný tvar zařazený do fáze B (180/200 – 250/270; Kolník/Varsik/Vladár 2007, 35, 45, obr. 24: 4).

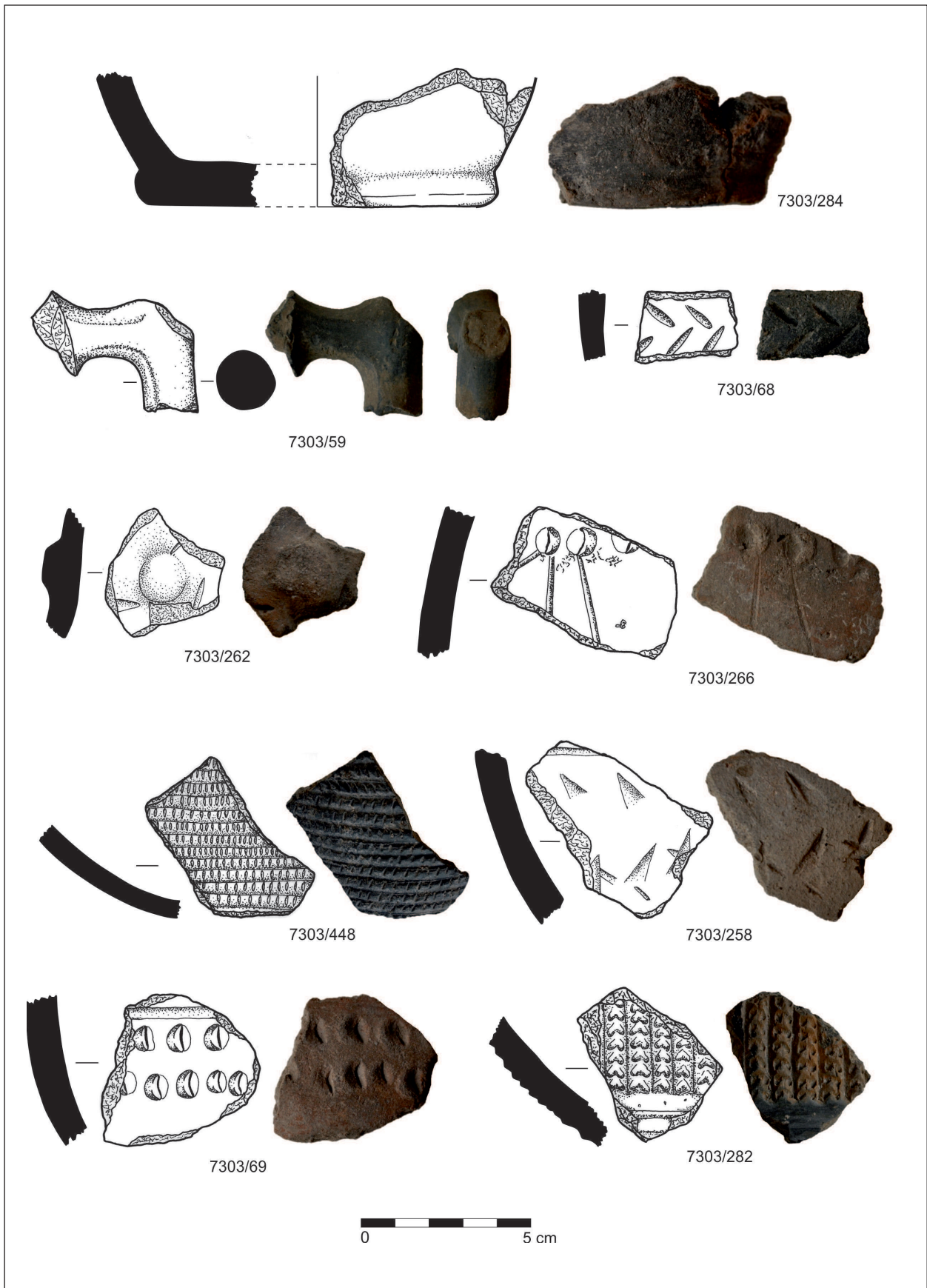
Zásobnice

V keramickém souboru byly identifikovány 2 zlomky z výdutě a 1 jednoduchý vyhnutý okraj se zaoblenou hranou ze zásobnice. Navzdory malým rozměrům uvedených zlomků lze kontrolovat, že spadají do uvedené kategorie nádob, jejichž charakteristickým znakem je $\emptyset$ okraje > 300 mm a síla stěn > 10 mm (Droberjar 1997, 112-113). V případě okraje máme k dispozici zlomek zásobnice s prohnutým hrdlem bez vyčleněného okraje (Droberjar typ 5107) o síle stěny 19 mm. Dle V. Varsika by tento typ zásobnice odpovídal jím vyčleněné formě IV, která se téměř beze změny vyskytuje průběžně po celou dobu římskou (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 47, obr. 25; Varsik 2011, 149, obr. 76, 77), přičemž typologické odlišnosti nedovolují vyčlenit žádný charakteristický typ pro určitý stupeň.

Cedníkovité nádoby

Ze souboru pochází 2 zlomky cedníkovité, zřejmě miskovité, nádoby (Droberjar skupina 6200). Otvory ve stěně byly vypichovány z vnějšku. Obdobné výrobky nalezneme např. v Blučině, chata I, která je datovaná do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, Taf. 2: 5), Josefově „Pod Roztrhanskem“ (Trávníčková 2007, 31, tab. 7: 7) nebo v Branči (Kolník/Varsik/Vladár 2007, tab. 6: 12; 85: 19; 12: 9-10; 25: 7; 27: 13; 36: 1; 50: 13; 82: 4; 122: 20; 136: 5; 162: 10). Výskyt cedníkovitých tvarů je častý již od 2. století a pozdní nálezy jsou známy např. z lokalit Zlechov či Vlčnov – Dolní Němčí (Zeman 2003, 207, tab. 81: 1-9).

Tab. II Mušov-Neurissen, hliník U propustku. Výběr barbarské keramiky z kontextu 7303.
 Taf. II Mušov-Neurissen, Lehmgrube U propustku. Auswahl der barbarischen Keramik vom Kontext 7303.

2. 4. Výzdoba

U hrubé keramiky a hrncovitých nádob převažují fragmenty s výzdobou, u jemné keramiky a mísovitých nádob se více vyskytují střepy bez výzdoby; na okrajích byla výzdoba zastoupena v sedmi případech. Při klasifikaci výzdoby bylo přihlíženo ke třídění E. Droberjara (1996 I, 42-53, obr. 16-27; 1997, 30, 43, Abb. 16-27).

Vrpy

Soubor obsahuje 27 fragmentů s nehtovými vrpy. Nehtové vrpy se nacházely v jedné horizontální řadě (Droberjar typ 122a) na 11 zlomcích, ve dvou horizontálních řadách (Droberjar typ 112b; tab. III: 7304/5, 7304/6) na 3 fragmentech, a ve čtyřech horizontálních řadách (Droberjar typ 112c, tab. I: 7303/264) na 1 zlomku. U 3 zlomků máme doloženy nehtové vrpy rovněž na okraji (Droberjar typ 184). Doložena je také kombinace dvou až tří horizontálních řad nehtových vrypů pod jednoduchou horizontální jedlovou větvičkou z čárkovitých vrypů (Droberjar typ 177a, tab. 4: 7312/70). 5 střepů (tab. II: 7303/69) obsahovalo horizontální rytou rýhu (Droberjar typ 210) nebo žlábek (Droberjar typ 558) a dvě horizontální řady nehtových vrypů (Droberjar typ 112b). Nehtové vrpy v klasifikaci V. Varsika zastupují skupinu XIV – vrpy prstem nebo nehtem (Varsik 2011, 169, obr. XIV a-c).

Analogickou výzdobu bychom našli i na fragmentech z lokalit Blučina „Spodní Kolberky“, chata 1, Borkovany, Sobůlky, Chlupice, Pasohlávky (Peškař 1964, tab. 8: 2; 15: 5; 94: 2; 95: 18; 155: 17), Dubňany „Jarohněvice“ (Zeman 1999, tab. 95: 9), Bratislava – Trnávka „Zadné“ (Varsik 2002, Taf. VII: 11, 15), Bernhardsthal, Maiersch či Poysdorf (Pollak 1980, Taf. 6: 5; 53: 3; 88: 7). Nehtové vrpy se vyskytují hlavně na hrubě robených hrncích, které se vyráběly od poloviny 2. století (v rámci stupně B2) a i později, po celou dobu římskou (Droberjar 1997, 67, 144; Pernička 1966, 132; Varsik 2011, 169, 187).

Zaznamenány byly vrpy čárkovité. 4 zlomky nesly výzdobu ve formě jednoduché horizontální řady čárkovitých vrypů (Droberjar typ 162a, tab. 7303/260) probíhajících pod horizontální rýhou (Droberjar typ 210) nebo žlábkem (Droberjar typ 558). Další obsahoval dvě horizontální řady čárkovitých vrypů (Droberjar typ 163a) umístěných pod horizontální rýhou (Droberjar typ 210; tab. I: 7303/246). V 1 případě se objevily čárkovité vrpy ve dvou horizontálních řadách zavěšené na rýze (Droberjar typ 164). Objevila se i horizontální jedlová větvička (Droberjar typ 171, tab. 7303/68), a u 3 zlomků byly čárkovité vrpy na okraji (Droberjar typ 181; tab. 7303/246). Na jednom z okrajů byly čárkovité vrpy překřížené (Droberjar typ 183). Dále se čárkovité vrpy objevily nepravidelně rozmístěné (Droberjar typ 161) kolem plastického výčnělku (Droberjar typ 511a, tab. 2: 7303/262). Čárkovité vrpy lze najít např. na střepích z Blučiny, chaty V, ze stupně B2/C1 (Droberjar 1997, Taf. 12:3), nebo Branče, objektu 12B, z 2. poloviny 2. až 1. poloviny 3. století (Kolník/Varsik/Vladár 2007, tab. 14: 19). S motivem větvičky se setkáváme od 2. století a tento motiv beze změny přežívá i v následujících obdobích až do počátku 4. století (Varsik 2011, 167).

Trojúhelníkovité vrpy byly zastoupeny u 2 zlomků ve formě jednoduché horizontální řady (Droberjar typ 132a). 1 fragment (tab. IV: 7312/67) nesl výzdobu v podobě tří horizontálních řad trojúhelníkovitých vrypů (Droberjar typ 133b) a pod nimi probíhala jedna horizontální řada nehtových vrypů (Droberjar typ 112a). Další exemplář zdobila jednoduchá horizontální řada šipkovitě trojúhelníkovitých vrypů (Droberjar typ 193a). Poslední zástupce nesl dvě horizontální řady šipkovitě trojúhelníkovitých vrypů (Droberjar typ 193b) pod jednou horizontální rýhou (Droberjar typ 210; tab. II: 7303/258). Tyto vrpy odpovídají skupině XIII dle V. Varsika – trojúhelníkovité a klínovité vrpy, přičemž nastupují od jím vyčleněného sídlištního horizontu II (stupeň B2 a B2/C1; Varsik 2011, 166, obr. 79: XIII a-g; obr. 90). Už ve 2. století byly tyto vrpy nanášené na větší plochy nádob. Od 3. století plošná výzdoba ustoupila a zůstala jen jedna nebo dvě řady vrypů na podhrdlí (Varsik 2011, 166, 167, 187). Analogie k trojúhelníkovitým vrypům známe např. z Mikulčic, Blučiny, chaty III a Křepic, chaty II (Droberjar 1997, Taf. 7: 1; 50: 1; 125).

Kategorie různých trojúhelníkovitých, kvadratických či zvláštních a ojedinelých vrypů je kladena převážně do starší a počátku mladší doby římské, tedy stupňů B2, B2/C1 a C1 (Droberjar 1997, 144; Tejral 2008, 72, 73; Zeman 1999 I, 117). Ovšem často se vyskytují i v 2. polovině 3. a ve 4. století, redukované na podhrdlí nádob (Varsik 2011, 167, 169, 187, 193).

Posledním typem vrypů, které se v keramickém souboru vyskytly, byly vrpy srdčité. Na zlomku z nádoby z jemného materiálu s leštěnou a tuhovanou částí povrchu byly uvedené vrpy umístěny v liniích probíhajících na hřbetu lišt uspořádaných do svazku, jež z jedné strany vymezovaly dva žláby (tab. II: 7303/282). Vlastní vrpy byly vytvořené plochou tyčinkou o dvou hrotech (další detaily k této výzdobě viz v Exkurzu 1).

V sestavách vymezených žláby se na germánské keramice uplatňovaly vrpy dalších typů nebo jiné výzdobné prvky. Odpovídající způsoby výzdoby (např. Droberjar typ 933a) byly použity jako jedna z hlavních chronologických opor pro vyčlenění chronologického stupně B2/C1 v moravských sídlištních nálezích (Droberjar 1997, 93). Široké

vrypy v řadách nalézáme například na střepu ze dna misky s vrchlíkovitým tělem z objektu 18 (stupeň B2/C1) z Mušova (*Droberjar 1997*, Taf. 127: 6) nebo z chaty IV z Mikulčic se stejným typologicko-chronologickým zařazením (*Droberjar 1997*, Taf. 123: 16). Bez plastické modelace se objevují i na střepu z chaty XII z Křepic, opět ze stupně B2/C1 (*Droberjar 1997*, Taf. 90: 7). Výzdobě zaznamenané v inventáři hliníku v místě U propustku je zřejmě blízký motiv uplatněný na střepu z chaty V z Křepic (rovněž stupeň B2/C1), vymezený na spodní straně žlábkem (*Droberjar 1997*, Taf. 61: 15), uvést lze rovněž střep z chaty XII (*Droberjar 1997*, Taf. 92: 3, 7). Stejně schéma je uplatněno i na střepch z objektu 16 (chata, fáze A) na sídlišti v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, Taf. 15: 13).

Exkurz 1

Miniaturní srdčité vrypy na hřbetu plastických lišt uspořádaných do svazku

Výzdobný motiv v podobě srdčitých vrypů bývá v souborech barbarské keramiky zastoupený pouze ojediněle. V případě exempláře známého z hliníku U propustku byla použita technika zdobení vrypy probíhajícími na hřbetu plastických lišt vytvářejících svazek vymezený z jedné strany dvojicí žlábků, povrch vně je na části střepu černý, lesklý, se stopami tuhování. Plocha se svazkem lišt zůstala bez povrchové úpravy, uplatňuje se zde šedooranžová barva. Vrypy byly vytvářeny subtilním nástrojem v podobě tyčinky s dvojitým hrotem vedeným při práci šikmo, takže se v měkké hlině otiskla i část těla pomůcky, a konečný výzdobný prvek má srdčitý tvar.

Způsobem provedení výzdoby je exempláři z hliníku U propustku blízký střep, který byl získán při výkopu sídlištního objektu v Červeníku na středním Pováží. (Odpovídající výzdoba je na této lokalitě zastoupena i na dalším, malém zlomku, sledovat ale budeme větší z nich, jenž je zobrazený prostřednictvím perovky.) Kvalita publikovaných vyobrazení komplikuje sledování detailů - není zcela jasné, zda oproti našemu střepu nedošlo při aplikaci výzdoby použité v Červeníku pouze k otištění dvojice hrotů, bez vytvoření plošky, která by dvojicí důlků propojila do srdčité formy.

Výzdobné pole s lištami opatřenými uvedeným motivem z jedné strany ohraničuje výrazné žebro vymezené rytými liniemi. Podle slovního popisu má zlomek pocházet ze širší mísovité nádoby z jemného materiálu, s leštěným, tuhovaným povrchem (*Kolník 1963*, 116, obr. 2: 2; 5: 10). Soubor z objektu v Červeníku zařazuje T. Kolník do mladší doby římské, do 1. poloviny 3. století, přičemž při analýze keramického materiálu upozorňuje na absenci některých výzdobných prvků (mřížování, nehtové a prstové důlky), u nichž je obvykle uváděno datování do starší doby římské (*Kolník 1963*, 127).

Svazek plastických lišt protlačovaných na hřbetu miniaturními vpichy představuje typ výzdoby, jehož zhotovení vyžadovalo velkou přesnost a navíc zabralo hodně času. Nádoba ve srovnání s ostatním keramickým inventářem barbarské domácnosti představovala zjevně cenný kus. V případě nálezu v Červeníku je významné, že z objektu pocházejí relativně četné zlomky ze širokého spektra importovaných nádob (kromě běžné pannonské keramiky jsou zastoupeny poháry se zprohýbanými stěnami, prstencové misky, mortarium, a také importované zásobnice). Objevila se v něm i hliněná aplika v podobě vodního ptáka – kachny a z výplně navíc pochází stříbrný nákrčník, který může být indicií příslušnosti tamních obyvatel k vyšší společenské vrstvě.

Lze připomenout, že rovněž další stříbrný nákrčník s hruškovitým uzávěrem ze Slovenska pochází ze sídlištního prostředí. Byl nalezen ve výplni zahloubené chaty 35/2005 zkoumané v Šarovcích na jižním Slovensku (*Beljak 2010*, 38). Je pozoruhodné, že podvrát se v prostorách sídel stejné geografické oblasti objevuje artefakt, který odpovídá spíše okruhu předmětů ukládaných do hrobů, a navíc se nález z Červeníka jak svou hodnotou, tak i velikostí /průměr 14 cm, šířka pásku 0,4 cm, síla 0,8 cm, váha 12,23 g (*Kolník 1963*, 114) vymyká z kategorie věcí, které by se náhodně ztratily v místech, kde se odehrávaly běžné, profánní aktivity lidí. Toto konstatování platí i v případě nálezu ze Šarovců, jakkoliv se zde zachovala pouze část, v podobě zalomené tyčinky reprezentující zlomek dlouhý celkem 8 cm (*Beljak 2014*, Abb. 7: 4). Nelze vyloučit, že uložení takových předmětů na obou lokalitách bylo výsledkem nějakého blíže nespecifikovaného záměru. V této souvislosti je významná skutečnost, že jak hliněná aplika v podobě kachny, tak i ryté výzdobné prvky na těle stříbrného nákrčníku – esovitě prohnuté linie v podobě „plovoucí husy“ (*Kolník 1963*, 114) odkazují na tematiku vodních ptáků, tedy motivu s chthonickým významem (pro dobu římskou *Šedo 2009*). Bylo by proto možné očekávat i to, že jak tyto předměty, tak i keramický inventář se do výplně dostaly najednou, krátce po skončení užívání chaty a nalezený soubor tedy zahrnuje prvky z uzavřeného časového horizontu, bez významnějších intrusí.

Nákrčník z Červeníka zařadil V. Varsik mezi předměty z okruhu drobných nálezů charakteristických pro horizont IV, do stupně C2 – C3 doby římské. Do stejného horizontu řadí i střep z Červeníka s výzdobou srdčitých vrypů (*Varsik 2011*, 196, obr. 104: 7; 105: 10). Jím použité datování nákrčníku odpovídá časovému zařazení obdobných nálezů z České kotliny, které E. Droberjar vyhodnocuje v textu věnovaném pozdnímu stupni (C2 – 250/260 až 300/320) mladší doby římské (*Droberjar 1999*, 5, tab. 23: 1, 11; 23: 6 b, c).

J. Tejral vyobrazuje výběr nálezů z Červeníka v rámci ilustrací předvádějících náplň zvláštního horizontu, jehož začátek v absolutním datování spojil s uzavřením markomanských válek, a konec klade do doby po polovině 3. století; hmotná náplň je přitom spojována se stupni C1a a C1b. Uzavření odpovídajícího vývoje má být spojeno s novými významnými pohyby kmenů v barbariku, které vedly až k útokům na podunajský limit. V důsledku odpovídajících konfliktů došlo k pádu hornogermánsko-raetského limitu (Tejral 2011, 62-64); tento badatel spolu s V. Varsikem (2004, 262) shledává významný předěl ve vývoji v době odpovídající polovině 3. století.

Výzdoba využívající plastických lišt se srdčitými vrypy se objevuje se objevuje mezi nálezy z Branče, kde je zřejmě zastoupena na dvou zlomcích z objektu 26 (chata), i když ani v tomto případě nelze bez nesnází kontrolovat detaily obrazového záznamu (Kolník/Varsik/Vladár 2007, tab. 34: 15, 16). Jistou informací o detailech přináší slovní popis, u prvního z uvedených střepů se má objevovat „nepravé barbotino (lišty přesekávané dvojicami vpichov)“, a u druhého exempláře se nalézají „pod lištou s dvojicami vpichov striedajúce sa polia zvislých brázd a zväzkov lišt s dvojicami vpichov (nepravé barbotino)“ (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 80). Střepy v obou případech pocházejí z nádob s kónickou spodní částí, které byly vyrobeny z jemné hlíny a měly leštěný povrch černé barvy.

V souboru z objektu 26 z Branče se kromě jiného objevují další střepy s výzdobnými prvky známými z hliníku U propustku v Mušově. Setkáváme se zde s výzdobou víceřadým ozubeným kolečkem, zastoupeny jsou do sebe zaklíněné, úzkými žlábkami vyplněné trojúhelníky umístěné v sestavě kolem omfalu na vrchlíkovité spodní části misek, vyskytují se zde přesekávané okraje, šikmé mřížování, kolínkovité ucho a také výduť s řadami trojúhelníkovitých vrypů (Kolník/Varsik/Vladár 2007, položky opakovaně představené na tab. 33-37). Objekt je podmíněně zařazen do fáze A, podle systematiky uplatňované při analýze lokality to odpovídá době mezi lety 120/140 až 180/200 (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 31-35). Pokud byla v objektech v Branči a i v Červeníku skutečně zaznamenána stejná výzdobná technika, měla by výzdoba srdčitými vrypy na plastických lištách existovat po značně dlouhý čas.

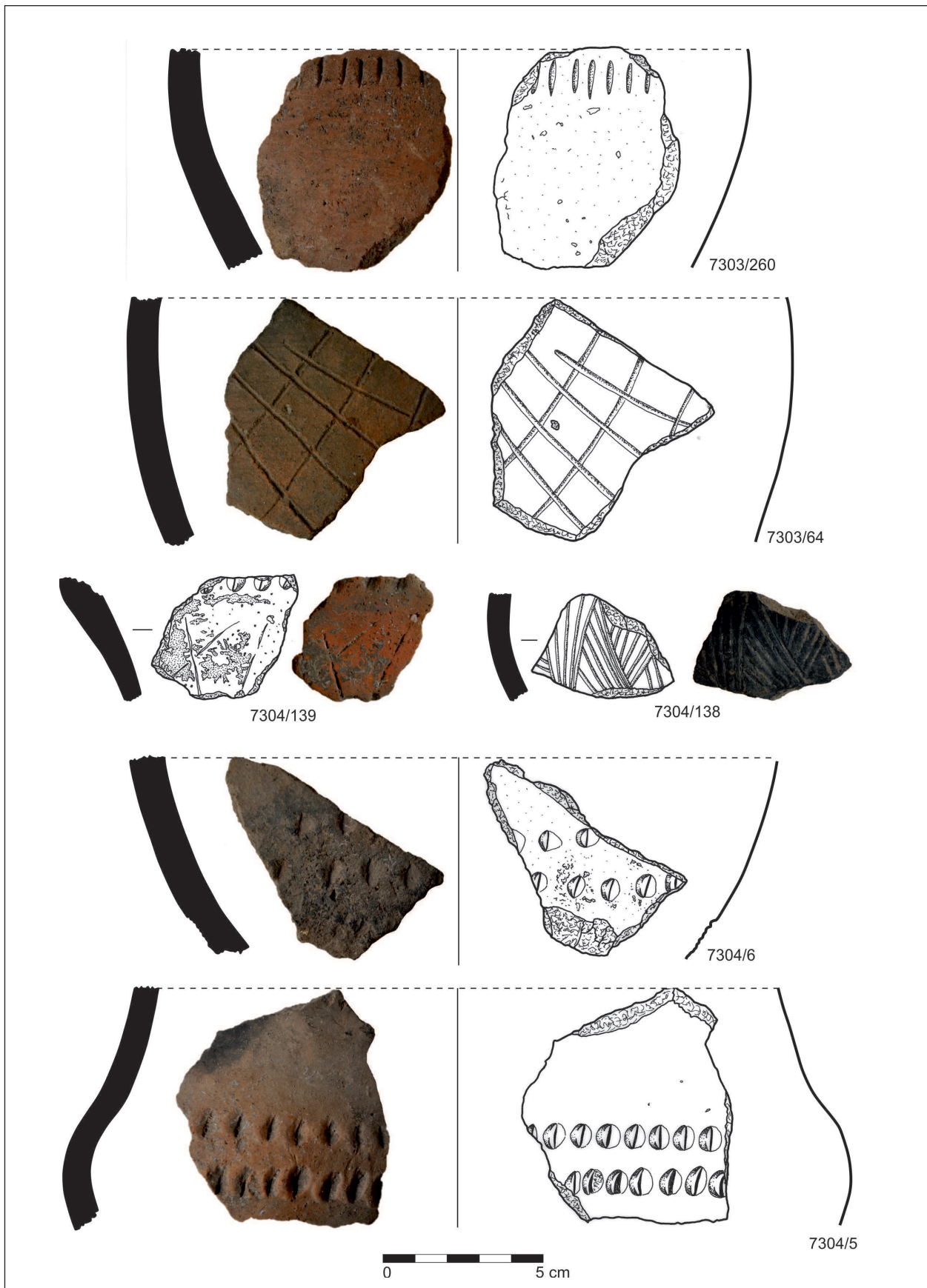
Princip výzdoby vytvářené dvojími vrypy v řadách, s plastickým členěním plochy, se objevuje i na keramice vkládané do hrobů. Z rozrušených vrstev pohřebiště v Očkově pochází střep z jemného materiálu v poněkud hrubším provedení uvedené výzdobné techniky. Pohřebiště bylo užíváno po dlouhou dobu, v průběhu třetího století, se začátkem pohřbívání už na konci 2. století (Kolník 1956, 259, 276, tab. VI: 13).

Rytá výzdoba

Fragmentů s rytou výzdobou pochází z lokality 25. Vyskytla se zde jedna horizontální rýha nebo žlábek celkem na 3 zlomcích (Droberjar typ 210 nebo typ 558), dvě horizontální ryté rýhy na 1 fragmentu (Droberjar typ 210), tři horizontální rýhy byly zastoupeny na 3 exemplářích (Droberjar typ 211) a na jednom zlomku byla jedna vertikální rýha (Droberjar typ 212b). Rytá výzdoba se v souboru objevuje především v kombinacích s jinými prvky. Zmíněná výzdoba byla známá už ve stupni B2b, a dále přechází i do mladšího období (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 35, tab. 90: 12, 22, 23; 91: 2; Tejral 2008, 73).

Šikmé mřížkování se objevilo u 6 střepů (Droberjar typ 223; tab. III: 7303/64). 2 fragmenty nesly výzdobu šikmého mřížkování pod horizontální řadou nehtových vrypů (Droberjar typ 923a, tab. 2: 7303/266; 3: 7304/139). Shodná výzdoba pochází například z objektu 47 z Blučiny, jenž je datován do stupně B2 (Droberjar 1997, 249, Taf. 23: 11), nebo z chaty I z Blučiny, datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 228, Taf. 2: 1).

Z lokality pochází 1 fragment zdobený rýhovaním v trojúhelníkových polích (do sebe vklíněné trojúhelníky, tzv. vlčí zuby). Tento motiv spadá podle V. Varsika do skupiny IV (Varsik 2011, 156, obr. 78: IVa; 82: 1,2). Dle E. Droberjara náleží do skupiny 250 - šrafovaná trojúhelníková pole, kterou klade do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 69, 70). Tento motiv se většinou vyskytuje v horizontálním páse. Jeho původ lze hledat v podobně koncipované výzdobě do sebe zapadajících brázdovaných nebo rýhovaných polí, kterou J. Tejral pokládá za charakteristickou pro stupeň B2/C1, tedy 2. polovinu 2. století (Tejral 1994, 305, 306, Abb. 15, 16; Varsik 2011, 156). Na rozdíl od 2. století nevyplňuje tento motiv v mladší až pozdní době římské velké plochy na povrchu nádob, ale vytváří jediný horizontální pás umístěný na různých částech nádoby (Varsik 2011, 156). Motiv vlčích zubů pokládal J. Tejral za charakteristický pro stupeň C1 (Tejral/Jelínková 1980, 405, obr. 9: 1), ale ojediněle se vyskytl už i ve stupni B2 (Droberjar 1997, 99). Vzhledem k malé velikosti našeho zlomku nelze zcela jednoznačně rozhodnout, zda motiv vyplňoval větší plochu nebo zda byl umístěn pouze v pásu; druhá z uvedených alternativ je vzhledem k možnému umístění střepu v rámci těla nádoby pravděpodobnější. Odpovídající analogie bychom našli v Křepicích, chatě VII datované do stupně B2 (Droberjar 1997, 299, Taf. 72: 6; 73: 16) a chatě V datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 287, Taf. 61: 10), v Hruškách, chatě IV datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 258, Taf. 32: 4), v Mušově, chatě II datované do stupně C1 (Droberjar 1997, 364, Taf. 138: 13). Vlčí zuby se objevují i na výduti misky s prohnutým hrdlem z objektu 12 a 12 A z Branče, z fáze B nebo A-B (Kolník/Varsik/Vladár 2007, Taf. 12: 6; 14: 4).

Tab. III Mušov-Neurissen, hliník U propustku. Výběr barbarské keramiky z kontextu 7304.
 Taf. III Mušov-Neurissen, Lehmgrube U propustku. Auswahl der barbarischen Keramik vom Kontext 7304.

Žlábkování

Soubor dále čítá 5 fragmentů pocházejících ze dvou nádob, u nichž byl použit motiv spadající po formální stránce do kategorie výzdoby žlábkováním, v konkrétním případě s úpravou v podobě kruhovitých důlků sestavených těsně vedle sebe v horizontální linii, která je seshora vymezena jednou, a nahoře dvěma rýhami. V systematicce E. Droberjara odpovídá důlkům umístěným na plecích nádoby mezi dvěma horizontálními rytými rýhami (Droberjar typ 575b, tab. 4: 7312/63). Na výduti větších zlomků se objevuje horizontální rytá rýha (Droberjar typ 210), pod ní se nalézá další výzdobný prvek, krátká horizontální řada čárkovitých vrypů (Droberjar typ 162a).

Výzdoba podle V. Varsika náleží do skupiny II – jamky na jemné keramice, kdy jsou jamky nanesené v horizontální řadě těsně vedle sebe. Odpovídající motiv je datován do 2. století (Varsik 2011, 155, obr. 78: IIa; 81). Podobnou výzdobu bychom našli v Mikulčicích, chatě III, datované do stupně B2 (Droberjar 1997, 347, Taf. 121:11), v Hruškách, chatě IV, datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 257, Taf. 31/7), v Mušově „Na Pískách“, chatě I, která byla datovaná do stupně C1 (Droberjar 1997, 361, Taf. 135: 5) a chatě II, která rovněž spadá do stupně C1 (Droberjar 1997, Taf. 136: 4) nebo v Branči, kde je podobný tvar datovaný do fáze B (180/200 – 250/270; Kolník/Varsik/Vladár 2007, 35, 45, obr. 24: 4). Velikostí a provedením je našim nálezům blízký fragment nádoby zařazené do kategorie hrncovitých zásobnic s leštěným povrchem, který pochází z objektu 80 v Branči, kde je zařazován do fáze A (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 99, 101, obr. 83: 18). Na základě dostupných analogií je tedy možné tuto výzdobu klást od fáze B2b do počátku fáze C1b.

Plastická výzdoba

Plastická výzdoba je zastoupena ve formě nízkého kuželovitého výčnělku (Droberjar typ 511a), kolem kterého byly nepravidelně rozmístěné zřejmě čárkovité vrypy (Droberjar typ 161, tab. 2: 7303/262). Tento plastický výčnělek spadá podle V. Varsika do skupiny XIX – plastické výčnělky na hrubé keramice (Varsik 2011, 171, obr. 79: XIXa; 94). Většina dobře datovatelných exemplářů pochází z 2. poloviny 2. století a z 1. poloviny 3. století (Varsik 2011, 172), tedy ze stupně B2/C1 a pokračuje ve stupni C1 (Droberjar 1997, 66, 67). Takové hrnce bývají často zdobeny dalšími motivy obvyklými ve 2. až 3. století, jako je mřížkování, nehtové vrypy nebo jedlová větvička (Varsik 2011, 172). Tato forma výčnělků je obvykle zařazena do řady takových výzdobných prvků. Zřídka se udržují až do 4. století (Dieke 2000, 98, 473, Taf. 7: 23; 22: 14).

Plastickou výzdobu v podobě přesekávaných horizontálních lišt (Droberjar typ 541; tab. II: 7303/448, tab. IV: 7312/64) neslo 5 fragmentů pocházejících ze dvou nádob. První z uvedených exemplářů pochází zřejmě z tenkostěnné misky s vrchlíkovitou spodní částí těla, s vysoce leštěným, tuhováním vnitřním povrchem, přičemž s velkou pečlivostí byl zpraven i vnější povrch pokrytý výzdobou. Přesekávané lišty vyplňovaly větší plochu v prostoru zaobleného dna nebo v blízkosti omfalu. Další zlomky pocházejí nejspíš z jedné nádoby. Plastické lišty v tomto případě probíhaly vodorovně. Byly umístěny na těle většího (mísovitého?) tvaru se silnějšími stěnami, se zaoblenou spodní částí. Povrch uvnitř byl lesklý a tuhovaný.

Samostatná plastická lišta, přesekávaná i nepřesekávaná, se vyskytuje po celou dobu římskou. Naproti tomu se zdá, že obliba plošně nanesených plastických lišt s vrypy nebo přesekáváním roste až od mladší doby římské, od stupně C1, tedy v sídlíštním horizontu III, jež vyčlenil V. Varsik (2011, 161, 193, obr. 86). Odpovídají jeho skupině VIII – plastické přesekávané lišty (Varsik 2011, 161, obr. 78: VIII a-c; 86). Podobná výzdoba je známá např. z Křepic, chaty V, datované do stupně B2/C1 (Droberjar 1997, 286-288, Taf. 60: 9; 61: 17; 62: 15), Branče – chaty 12 a 83 a Očkova ze stupně C1 (Varsik 2011, 162, obr. 86: 1-6, 9).

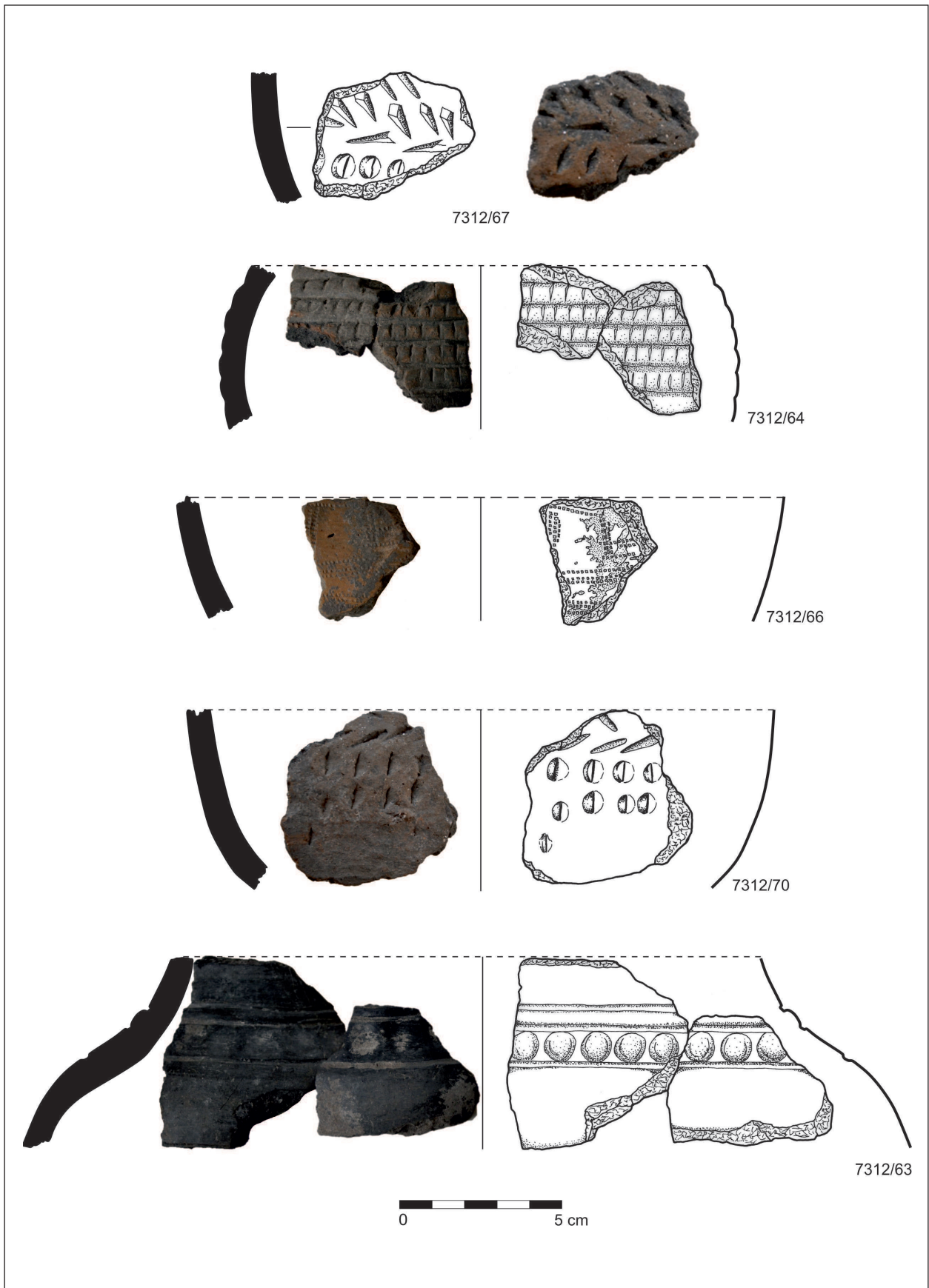
Vodorovné svazky s plastickými, přesekávanými lištami byly zastoupeny v objektu 83 (chata) z Branče, s relativně bohatým keramickým inventářem zařazovaným do fáze B vyčleněné při studiu této lokality. Odpovídající výzdoba se nalézá na výduti pod prohnutým hrdlem nádoby, na jiných střepech je svazek s plastickými prvky po stranách vymezený širokými svislými žlábkami (Kolník/Varsik/Vladár 2007, tab. 89: 16, 17, 18). Keramický inventář obsahuje i střepy Terry sigillaty (bližší datování: Rheinzabern – Antoninovi; Pfaffenhoffen, 1. polovina 3. století). Odpovídající výzdoba se objevuje i na výduti misky s nízkým, mírně prohnutým hrdlem z objektu 183, zařazeného do fáze A-B (Kolník/Varsik/Vladár 2011, 130, tab. 148: 10).

Exkurz 2

Svazky přesekávaných lišt; problém „nepravého barbotina“

Výzdoba vodorovnými svazky lišt upravených přesekáváním bývá zařazována do kategorie označované jako nepravé barbotino. Značný problém představuje skutečnost, že do okruhu výzdoby barbotinem se při práci s barbarskou keramikou zařazují symetrické útvary v podobě drobných „pyramid“ pokrývající větší plochy, dále méně symetrické drobné hrotité útvary, a také hrudky hlíny „podebrané“ plochým nástrojem a znovu nalepené na povrch nádoby.

Tab. IV Mušov-Neurissen, hliník U propustku. Výběr barbarské keramiky z kontextu 7312.
 Taf. IV Mušov-Neurissen, Lehmgrube U propustku. Auswahl der barbarischen Keramik vom Kontext 7312.

Slovní popis bývá provedený obvykle bez definice dokumentovaných prvků, a grafické vyjádření motivu zpravidla nevyjadřuje zobrazenou realitu v odpovídající kvalitě. To znemožňuje kontrolu výchozích informací při vyhledávání analogií. Široké typologické spektrum výzdobných technik z okruhu barbotina zahrnují do rámce jediné kategorie například J. Beljak a T. Kolník (2006, 77), podrobnější členění s návrhem zařazením ke zvláštním typům uvádí A. Błażejowski (2007, 57-62).

Barbotino bylo z hlediska pracnosti zřejmě nejnáročnějším výzdobným motivem objevujícím se na germánské keramice celé doby římské, a proto někdy výrobci upřednostnili jiné, méně náročné vzory. V takových případech jednoduchou technikou využívající přesekávané lišty zajišťovali, aby dosáhli stejný optický efekt, jaký nabízely sestavy drobných plastických prvků skutečného (barbarského) barbotina s individuálně modelovanými plastickými prvky.

Při zařazování svazků přesekávaných lišt do typologických konstrukcí vzniká problém. Výzdobný motiv sice svým vzhledem přísluší k plastickým dekorům, odlišné však bylo jeho zhotovení - lišty s oblým hřbetem nebývaly nalepeny na povrch nádoby, nevystupovaly nad něj. Výrobce je zhotovil tak, že ve stadiu zavádání nádoby na vnějším povrchu odebral keramickou hmotu tak, že vyhloubil řady souběžných linií s klínovitým profilem. Ty pak oddělovaly (teď už vystouplé) souběžné lišty. Jejich hřbet byl nakonec upraven do oblého tvaru. Tento pracovní postup je na zlomcích u druhého zlomku získaného z hliníku U propustku (tab. IV: 7312/64) jednoznačně doložený stopami tenkých mělkých linií, kterými byla předkreslena osnova pro příští rýhy. Výsledný zahloubený prvek však nakonec probíhal mimo, a tak stopa prvotního předrýsování zůstala na konečném produktu dobře patrná. Po vymezení lišt následovalo jejich nasekání příčnými, šikmými nebo kosými záseky, anebo byl zvolen nástroj se širokým klínovitým břitem, jehož vrypy namísto úzkého zářezu připomínají důlky.

O snaze dosáhnout optický efekt barbotina není nutno pochybovat. Zda jeho napodobování přesekávanými lištami je regionálně nebo časově determinováno, není jasné. Otázkou zůstává, zda napodobování barbotina prostřednictvím svazků plastických lišt koresponduje s užíváním jednotlivých lišt opatřených přesekávaním, a zda jsou s barbotinem geneticky svázané i přesekávané pásy vymezené na jinak nečleněném povrchu dvojicí paralelních linií (např. *Droberjar 1997*, Taf. 15: 17; *Kolník/Varsík/Vladár 2007*, tab. 15: 17).

Výzdoba ozubeným kolečkem

Tři fragmenty nesou výzdobu provedenou víceřadým (2 zlomky trojřadým a 1 zlomek čtyřřadým) ozubeným kolečkem (*Droberjar* kategorie 600, tab. 4: 7312/66). Vzhledem k velmi malé velikosti zlomků nebylo možno rekonstruovat motiv. Tato výzdoba spadá podle V. Varsíka do výzdobné skupiny I – ozubené kolečko (*Varsík 2011*, 72, obr. 37: 1 a-f). Výzdoba ozubeným kolečkem náleží do sídlištního horizontu II (stupeň B2 a B2/C1), objevovala se v sídlištním horizontu I (stupeň B1 a časný B2) a zůstává i v sídlištním horizontu III, jenž odpovídá stupni C1 (*Varsík 2011*, 187, 193). Tento výskyt odpovídá i zjištěním E. Droberjara. V materiálu, který vyhodnocoval, se výzdoba ozubeným kolečkem objevuje od stupně B2, kdy se jedná o kombinaci meandru a klikatky (*Droberjar* typ 633), dále se vyskytuje ve stupni C1 ve formě klikatek (*Droberjar* typ 621a; *Droberjar 1997*, 66, 67). Analogické zlomky pocházejí např. z Blučiny, objektu 16 datovaném do stupně B2 (*Droberjar 1997*, 248, Taf. 22: 1), Křepic, chaty II datované do stupně B2 (*Droberjar 1997*, 273, Taf. 47: 8, 11, 16), Hrušek, chaty IV datované do stupně B2/C1 (*Droberjar 1997*, 256, Taf. 30: 14), Křepic, chaty V datované do stupně B2/C1 (*Droberjar 1997*, 290, Taf. 64: 1), Mušova, chaty II datované do stupně C1 (*Droberjar 1997*, 362, 364, Taf. 136: 17, 20-21; 138: 16) nebo Brodu nad Dyjí, objektu 7 datovaném do stupně C1 (*Tejral/Jelínková 1980*, 404, obr. 9: 4). V průběhu stupně C1 se výzdoba ozubeným kolečkem vytrácí a v následujícím období se už nevyskytuje (*Varsík 2011*, 75).

2. 4. Keramické soubory se zastoupením prvků známých z kontextů U propustku

2. 4. 1. Příklady z enkláv s přesuny barbarských komunit nebo výměnou obyvatel

Hliník U propustku se nalézá v blízkosti míst s kumulací nálezů indikujících v prostoru návrší Burgstall přítomnost římských vojsk v době markomanských válek. V té době mělo docházet k pohybům četných kmenů v barbariku, a výrazné přesuny probíhaly i v dalších letech, po skončení bojů (např. *Olędzki 2014*, mapa 2; *Tejral 1999a*; 2014). Proto byla v rámci prvotní analýzy keramiky z místa U propustku sledována rovněž produkce objevující se v oblastech, kde lze očekávat archeologicky doložitelné stopy přesunů a výměn obyvatelstva v době zahrnující konec starší a začátek mladší doby římské. V dalším textu jsou proto prezentovány vybrané objekty a lokality z několika geografických oblastí, v jejichž inventáři se setkáváme se zastoupením prvků +v námi sledovaném souboru (do úvahy byly brány pouze kontexty, v nichž lze najít několik shodných nebo podobných prvků; nemělo přitom význam sledovat obecně rozšířené a užívané po dlouhý čas, jako jsou např. nehtové vrypy).

Enkláva s rýnsko-vezerskými prvky nad řekou Barycz ve Slezsku

Uvnitř oblasti przeworské kultury vymezil A. Błażejowski zvláštní území, kde se mu podařilo v keramické produkci identifikovat znaky, pro které nachází období v západogermánském prostředí, v rýnsko-vezerské oblasti (*Błażejowski 2007*). Při analýze opakovaně využívá nálezy získané před mnoha lety při výzkumu pohřebiště ve Wymysłowie; při prvotním zpracování tohoto pohřebiště (*Jasnosz 1952*) byly některé hroby zařazeny do kategorie zničených, ale jak ukazují nedávné analýzy, odpovídající nálezové situace nebyly narušeny. Reprezentují pouze zvláštní formu pohřebního ritu, při níž byly předměty provázející jednotlivé kremace rozptýlené na nevelké ploše, v jednoduché alternativě tzv. vrstvových pohřebišť (*Błażejowski 2007, 38*). Společným znakem takových hrobů je výskyt četných střepů pocházejících z několika různých nádob.

V případě hrobu Wymysłowo 230 lze identifikovat střep ze spodní části nádoby s řadami trojúhelníkovitých vrypů, zastoupena je výzdoba svazky plastických lišt se svislým přesekáváním, objevilo se nepravidelné šikmé mřížkování, a i doba do sebe zaklíněných šrafovaných trojúhelníků (*Jasnosz 1952, 156, 157, ryc. 223: 2, 7, 8, 12, 15*); v souboru byly nalezeny také střepy, které mají pocházet z nádob zhotovených na kruhu a zmínit lze rovněž mimořádný nález, hliněnou apliku (nebo část duté plastiky/zoomorfni nádoby) v podobě hlavičky vola. Celý kus byl ve výbavě hrobu reprezentován jediným zlomkem, a to platí zřejmě i o keramických nádobách zastoupených jediným střepem.

Z hrobu Wymysłowo 240 pochází střep se šikmým mřížkováním a další střep s plochou vyplněnou vodorovnými přesekáváním lištami; tento výzdobný motiv je po jedné straně vymezený svazkem úzkých svislých žlábků (*Jasnosz 1952, ryc. 235: 3, 17*).

V inventáři hrobu Wymysłowo 241 jsou opět zastoupeny přesekávané plastické lišty, jiný střep s touto výzdobnou technikou je opatřen dvěma pásy, které vymezují hluboké klínovité rýhy. Přesekávání na jejich hřbetech je vedeno střídavě šikmo a kosmo (*Jasnosz 1952, ryc. 236: 4, 6*).

Pohřby z okruhu jednoduchých vrstvových hrobů jsou známé i z jiných míst s doklady podnětů přicházejících z rýnsko-vezerské kulturní zóny (*Błażejowski 2011, 21-46*). Mezi zlomky z několika nádob vyzvednutých z hrobu vloženého do starší mohyly z doby bronzové ve Wysocku Wielkiem (Sadowie), gm. Ostrów Wielkopolski nalézáme kromě jiného střepu s výzdobou v podobě jedlové větvičky, která je v některých případech doplněna nepravidelnými podlouhlými trojúhelníkovitými vrypy; odpovídající keramické tvary ale odpovídají spíše mísovitým nádobám, odlišují se od hrnců s esovitou profilací, jaké jsou běžné v prostoru na sever od středního Dunaje. Nekropole měla být v době římské využívána ve stupních C1 a C2 (*Przybylski 2011, 98, ryc. 43: 13, 14, 23*).

Reprezentanty námi sledovaných výzdobných motivů uvádí A. Błażejowski v rámci analýzy nálezového fondu pocházejícího z různých lokalit. Řady vodorovných plastických lišt s přesekáváním zařazuje do zvláštní kategorie z okruhu barbotina (jeho typ E, varianta 2). I když jsou některá zobrazení použita při publikování nejasná, z jím uváděných příkladů lze uvést keramické zlomky z Niezgody, hrob 408 a Spiczymierza, hrob 249 (*Błażejowski 2007, 61, ryc. 33: 1, 2*). S uvedenou výzdobou je zřejmě totožná část motivů provedených s pomocí „stempelka“, náleží k typu II (*Błażejowski 2007, 66*). V detailech odlišný vzhled je pouze výsledkem užití nástrojů s různě širokým břitem. Motivů z okruhu nálezů pocházejících z místa U propustku odpovídá nejlépe (kromě už zmíněných střepů z Wymysłowa - hroby 240 a 241) zlomek z lokality Kocina, hrob 6 (*Błażejowski 2007, ryc. 39: 1, 2, 5*).

Trojúhelníkové vrypy, jaké nalézáme na střepích z námi sledovaných kontextů z hliníku U propustku, nemají přímou analogii v materiálech uváděných A. Błażejowskim (2007, ryc. 38). Jím zobrazený výběr zaznamenává kratší, široké typy, a navíc v odlišných sestavách - často se objevují v rámci výplní ploch vymezených liniemi. Podlouhlé trojúhelníkové vrypy však nebyly neznámé, lze je identifikovat na nádobě z inventáře sídlištního objektu 89 z Wrocławské Rędziny, kde vystupují spolu s do sebe zaklíněnými šrafovanými trojúhelníky (*Błażejowski 2007, ryc. 80: 3, 5*).

Motiv do sebe zaklíněných trojúhelníků vyplněných šrafurou je řazen v rámci ryté výzdoby k typu I, odpovídající příklady jsou uváděny z lokalit Niezgoda a Kocina (*Błażejowski 2007, 73, ryc. 46: 3, 4, 6*). Ryté linky bývají úzké, širší provedení se objevuje na střepích z Wymysłowa, hrob 245 a 278 (*Błażejowski 2007, ryc. 46: 1, 2*).

Část keramiky nesla výzdobu ozubeným kolečkem, obvykle jednoduchým, v provedení dvojité linie se tato technika uplatňuje výjimečně, a odpovídající ukázky jsou uváděny pouze z hrobů 157b a 298 ve Wymysłowie (*Błażejowski 2007, 68-70, ryc. 42: 1, 2*).

Jak už bylo zmíněno, podle A. Błażejowského (2007, 73, 66, 67) jím zaznamenané příklady keramických nálezů ze Slezska poukazují na vztahy s rýnsko-vezerskou oblastí. Jejich nositeli v przeworském prostředí měla být skupina nebo několik skupin obyvatel, kteří se posunuli k východu ze svých původních sídel ležících v blízkosti rýnského limitu, a do nových území položených v hloubi barbarika přinášeli celou škálu charakteristických znaků své kultury zahrnující kromě jiného i zvláštní projevy v oblasti pohřebních rituálů. Lokality s významnými doklady jejich přítomnosti na území przeworské kultury se objevují především v údolí řeky Barycz, a to ve stupních B2b až C1a; uvažováno je přitom

o příslušnicích kmene Chattů (*Blažejewski 2007*, 148).

Je však nutno upozornit na to, že sledované typy výzdoby mohly mít charakter široce sdílených prvků, jaké využívala na velkých územích různá společenstva barbarského obyvatelstva. Na jednotlivých lokalitách nemusí pokaždé reprezentovat cizí podněty nebo přítomnost heterogenní populace, v archeologickém záznamu se totiž mohla uplatňovat pouze dobová tendence. Lze to ilustrovat na příkladu barbotinové výzdoby, která byla rozšířena nejen v rýnsko-vezerské oblasti, ale i v okruhu labských Germánů, v oblasti luboszycké a przeworské kultury a i na územích náležejících k podunajské sféře germánského osídlení (*Blažejewski 2007*, *Zestawienie 1*, 172-178; *Domański 1967*; *Droberjar 1997*, 93, 94; *Dušek 2001*, tab. 3).

Příklady z pohraniční zóny u hornogermánko-raetského limitu

Při výzkumu kastelu Zugmantel na hornogermánském limitu byla nalezena kromě provinciálního zboží rovněž barbarská keramika. Materiál získaný v počátečních etapách terénních prací byl vyhodnocen R. von Uslarem. V rámci širšího datování je pro něj uváděno rozpětí od poloviny 2. století až do let 230/235 (*von Uslar 1934*, 86). V přehledu keramických nálezů jsou zmíněny zlomky s výzdobou do sebe zaklíněnými šrafovanými trojúhelníky (*von Uslar 1934*, Abb. 6: 20), okraje přesekávané čárkovými vrypky, popřípadě protlačované šikmými oválnými důlky (*von Uslar 1934*, Abb. 6: 11, 21).

Vrypky bývají uspořádány do podoby jedlové větvičky probíhající na těle nádoby ve dvou vzdálených řadách, zastoupeny jsou rovněž řady vrypů, včetně podlouhlých trojúhelníkovitých vrypů, které vytvářejí řadu na plecích anebo jsou jednotlivé řady pravidelně rozloženy na významné části těla nádoby (*von Uslar 1934*, Abb. 2: 14; 3: 11, 12). Objevují se rovněž plastické lišty přesekávané střídavě šikmo a kosmo, přičemž tuto výzdobu lze zařadit do okruhu nepravého barbotina (*von Uslar 1934*, Abb. 1: 11; 5: 1).

V rámci studia věnovaného území mezi Mohanem a pohořím Taunus byly v nedávné době vyhodnoceny nálezy keramiky, které dokládají germánskou přítomnost jak v areálu kastelu Zugmantel, tak i v prostorách, kde se rozkládal přílehlý vicus (*Walter 2000*). Zlomky pocházející z této lokality jsou zdobeny některými výzdobnými prvky, které jsou předmětem našeho zájmu. Na fragmentu nádoby s vysokým tělem je svazek vodorovných přesekávaných lišt a pod nimi se objevují do sebe zaklíněné trojúhelníky vyplňované rýhami (*Walter 2000*, Taf. 38: ZGM 15,1). Kromě nehtových a prstových důlků nebo barbotina se objevují mělké čočkovité důlky umístěné ve velkých rozestupech na výdutích mís s válcovitým hrdlem, někdy jsou důlky na výduti doplněné na spodní části těla nádoby svazkem tří svislých žlábků (např. *Walter 2000*, Taf. 57: ZGM 35, 1; 63: ZGM 202, 191). Zastoupeny jsou také řady svisle postavených delších trojúhelníkových vrypů sestavených do vodorovné řady v horní části těla nádoby, a v některých případech tento motiv doplňují svislé řady skládané z vodorovně položených vrypů stejného tvaru (*Walter 2000*, Taf. 73: ZGM 36, 570; 76: ZGM 36: 686). Objevuje se i další výzdobný prvek, do sebe zaklíněné šrafované trojúhelníky pod vodorovnou rýhou (*Walter 2000*, Taf. 76: ZGM 36, 651). Na široké nádobě se zesíleným okrajem zdobil spodní část těla pás dvojité vlnovky vymezené seshora i zezdola svazkem tří přesekávaných lišt (*Walter 2000*, Taf. 35: ZGM 12, 1).

Nositeli germánské složky inventáře mělo být civilní obyvatelstvo – větší je totiž výskyt odpovídajících produktů v prostoru, kde se prostíral vicus. Lze zaznamenat několik opakovaných vln osídlení, přičemž nástup odpovídající keramiky je kladen k letům 180/200, s trváním do 1. třetiny 3. století. Starší analýzy, které stejné soubory kladly do doby mezi polovinou 2. století a dobou vlády císaře Commoda mají být překonané (*Walter 2000*, 151).

Barbarská keramika využívající námi sledované výzdobné motivy je známá z nálezů z Königshofenu. Ze sídlištní jámy pocházejí nálezy datované do 1. poloviny 3. století. Jsou zastoupeny do sebe zaklíněné šrafované trojúhelníky umístěné v pásu na horní části těla mísy s válcovitým hrdlem, objevují se také řady svisle položených úzkých trojúhelníkových vrypů nebo obdobné vrypky upořádané ve svislých řadách (*Frank 1999*, Abb. 2: 12; 3: 14, 15). Sídlíště bylo situováno v nejzazším jihozápadním výběžku území obývaného rýnsko-vezerskými Germány. V nejbližším jihozápadním sousedství barbarských sídel probíhá Hornogermánský limes, s benefičiární stanicí v Osterburken, z níž byla kontrolována komunikace směřující do nitra barbarika; uvedená stanice se nalézá ve vzdálenosti pouze 15 km od lokality v Königshofenu. Germánské osídlení zaznamenané v této oblasti v 2. století pak zaniklo nejpozději k roku 260 (*Frank 1999*, 69-71, Abb. 1).

Jih středního Slovenska

V dolním Pohroní a v navazujících územích se také objevují na keramice prvky, které jsou předmětem našeho zájmu. Výzdoba využívající horizontální řady plastických přesekávaných lišt byla použita na spodní části mísy s omfalem z objektu M 32-36/1950, jenž byl zkoumán na kvádkém sídlišti Čaka, poloha Diely. Přesekávaní je v tomto případě vedeno střídavě kosmo a šikmo, a využití motivu zapadá do okruhu nepravého barbotina. V souboru je zastoupený

rovněž střep z hrnce s přesekávaným okrajem a výduť s výzdobou vytvořenou víceřadým ozubeným kolečkem s liniemi skládajícími kvadratickou kompozici. Vzhledem k tomu, že soubor má náležet k nejstarším ukázkám postupu kvádského osídlení směrem k východní periférii podunajské germánské sídelní zóny, je J. Beljakem (2006, 262, obr. 3) kladen do stupně B2, v absolutním datování k polovině 2. století.

Obdobné časové zařazení je uváděno pro nálezy z výzkumu v Šarovcích – Tehelni (chaty C9 a C9/10), kde byla zastoupena keramika s motivy vytvořenými víceřadým ozubeným kolečkem, zaznamenáno je přesekávání okrajů a šikmé rýhy, respektive mřížování na hrdle hrnce s esovitou profilací (Beljak 2014, Abb. 5: 2, 3; 6: 2, 6). Na pohřebišti Gbelce – Tehelňa z hrobu 4/61 pochází nádoba s výzdobou úzkou plastickou přesekávanou lištou na plecích, pod ní probíhá řada velmi malých důlků a meandrový vzor vytvořený ozubeným kolečkem. K inventáři hrobu má patřit železný závěs meče, s několika analogiemi především na pohřebišťích przeworské kultury; bývá tam obvykle datovaný do stupně C1a, popřípadě B2/C1 (Beljak/Kolník 2006, 77, 84, 86, obr. 12: 1, 2).

Mezi keramikou z narušených hrobů ze stejné lokality se objevují střepy s výzdobou víceřadým kolečkem, přičemž motiv je sestavený jak do kvadratických linií, tak i do krokvicovitých útvarů, popřípadě vytváří svastiku (Beljak/Kolník 2006, obr. 16: 2-7, 10). Dále jsou zastoupeny do sebe vložené šrafované trojúhelníky (např. Beljak/Kolník 2006, obr. 13: 2; 18: 8), a doložen je rovněž svazek přesekávaných plastických lišt (pseudobarbotinový dekor; Beljak/Kolník 2006, 96, tab. 17:8). Pohřebiště náležející k východní zóně kvádského osídlení mělo být užíváno ve stupni B2 a trvalo do stupně C1a (Beljak/Kolník 2006, 87, 88, tab. 1).

V závěru starší doby římské (ve stupni B2) dosáhlo kvádské osídlení do Pohroní, a za markomanských válek postupovalo jednak směrem k severu, k horským oblastem, a také k východu, kde se vytvořila nejvýchodnější enkláva germánského osídlení provázejícího severní břeh Dunaje. V době největšího rozšíření zasahovala až za vacovské ohbí, k horským masivům Cserhát a Bököny. V průběhu 3. století docházelo k zahušťování sítě sídlišť. Na kuchyňské a stolové keramice, doprovázené sponami VII. Almgrenovy skupiny, se tehdy uplatňovala široká škála výzdobných prvků (např. Beljak/Nevidzánky/Ožďáni/Tittonová 2012, 21, 41).

Zplochy s výplní chaty známé z Barce – Kovalcsík tag pochází například střep se šikmým mřížováním v precizně provedené formě, v jiném případě je stejná výzdoba zhotovena s menší pozorností. Zastoupeno je přesekávání okraje, objevují se pásy vytvořené víceřadým ozubeným kolečkem, jedlová větvička z horní strany provázená rýhou, a také vyšší trojúhelníkové, svísele nebo mírně šikmo položené vrypy umístěné v horizontálních pásech (např. Beljak/Nevidzánky/Ožďáni/Tittonová 2012, obr. 8: 7, 8, 10, 15-17). Ve sběrech z obce Číž jsou zastoupeny střepy z okrajů s přesekávaním, šikmé mřížování, vrypy odpovídající podle publikovaného zobrazení zřejmě čárkovým, a také výzdoba blízká motivu do sebe zaklíněných šrafovaných trojúhelníků (Beljak/Nevidzánky/Ožďáni/Tittonová 2012, obr. 12: 1, 2, 5, 7, 12).

Východní Slovensko

Z hlediska námi sledované problematiky je možné nabídnout rovněž některé příklady z východního Slovenska. Na keramice doby římské ze Šebastovců-Barce jsou kromě barbotina a prstových nebo nehtových důlků zastoupeny rovněž široké nebo úzké trojúhelníkovité vrypy. Uplatnily se při výzdobě hrubých nádob, objevují se zde v řadách anebo v řadách kombinovaných s jinými vhloubenými prvky (Luščíková 2013, tab. IV: 18, 20, 23, 24). Pro odpovídající horizont má být významné, že ve vývoji sídliště došlo ke změnám v souvislosti s nástupem keramiky vyráběné s pomocí hrncířského kruhu, v daném prostředí někdy na začátku 3. století (Luščíková 2013, 97).

Ze starších výzkumů v regionu jsou zajímavé zlomky uváděny ze sídliště v Pederu. Lze zmínit přesekávání okraje, šikmé čárkové vrypy nebo úzké trojúhelníkové vrypy, zpravidla na hrncích esovité profilace (Lamiová-Schmiedlová 1969, Abb. 17: 1, 2, 8; 18: 1, 2, 4); na výdutích nádob s hladkým povrchem ze Šebastovců-Barce byl umístěn čočkovitý důlek (Lamiová-Schmiedlová 1969, Abb. 24: 8). V nedávném hodnocení zdejších poměrů M. Lamiová-Schmiedlová uvádí, že už od konce 1. století sem zasáhla przeworská kultura, avšak později lze na stejném území sledovat průnik blíže nespécifikovaných skupin obyvatel od západu, a na konci 2. a v 1. polovině 3. století se významným způsobem uplatňuje fenomén keramiky vyráběné s použitím hrncířského kruhu (Lamiová-Schmiedlová 2004, 323, 324). Průnik skupin přicházejících ze západu by dobře vysvětloval skutečnost, že jsou v tomto regionu zastoupeny prvky obecně rozšířené ve svěbské oblasti. V severní části Potisi by se však odpovídající sídlištní horizont musel uplatnit v poměrně krátkém časovém úseku, popřípadě na ohraničeném území. Pro bližší studium zdejších poměrů chybí podrobnější znalost o situaci v geograficky blízkém prostoru polských Karpat (Szpunar/Okoński 2004).

Podle zjištění R. Madyda-Legutko (1996, 55-61) se v prostoru severní strany Karpatského oblouku v průběhu stupně B2/C1 a C1a projevují prvky vlastní przeworské kultury, autorka však připomíná, že část jich má charakter nadregionálních znaků a není možné vždy jednoznačně určit, zda jsou výsledkem kulturního ovlivnění nebo stopou

průniku nositelů uvedené kultury. Ani velké soubory získané na sídlištích, jaké přinesl například výzkum v Holomcy u řeky San, neposkytují výraznější kolekce keramiky, a to platí rovněž pro další lokality v dnešním jihovýchodním Polsku (např. *Muzyczuk/Pohorska-Kleja 1994; Podgórska-Czopek 1991*). Nedávné terénní výzkumy na pohřebišti v Prusieku s mimořádně bohatě vybavenými hroby však přinesly pro dobu konce starší až začátku mladší doby římské zcela unikátní doklady přítomnosti společenství, u kterého je doloženo jak propojení s tzv. východní zónou przeworské kultury, tak i významné kontakty s kulturou wielbarskou a doloženy jsou rovněž vztahy s komunitami obývajícími území u Baltského moře (*Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak 2012*). Šperky ze zlata, spolu s železnými ozdobami se stříbrnou inkrustací nebo zbraně dokládají přítomnost společenské elity v tomto regionu. Je tak doplňován obraz známý z pohřebišť na východním Slovensku (*Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990; Lamiová-Schmiedlová/Mačala 1991*).

2. 5. 1. Barbarské sídlištní objekty zaznamenané na lokalitách s krátkodobými tábory a stavbami zřizovanými římskými vojsky na Slovensku a na Moravě

Římský zásah do poměrů na severním břehu středního Dunaje v době markomanských válek je dobře dokumentován archeologicky prostřednictvím polních táborů. Ty dokládají směry postupu armád v rámci krajiny, a v některých případech indikují území, kde se nalézala ústředí hospodářské a politické moci barbarských kmenů – Římané usilovali o kontrolu respektive o zničení takových míst (*Rajtár 2008; Stuppner 2008*). Pro některé tábory byly zabírány plochy sídlišť domácího obyvatelstva, jak to dobře ilustrují výzkumy v Mušově-Na pískách, kde se podařilo při systematickém výzkumu odkryt prostor se superpozicí zahloubených chat a nároží tábora (*Komoróczy 1999*). Na plochách někdejších římských táborů pak byly zaznamenány jednoznačné, stratigraficky ověřené doklady nově zakládaných sídel barbarů. Např. v Závodě na slovenském Záhoří (*Elschek/Rajtár 2008, 476, Abb. 5*), kde byl barbarský objekt z první poloviny 3. století situovaný nad už zaplněným římským příkopem. V případě tábora u Hulína a Pravčic (*Daňhel/Kalábek/Klanicová/Pankovská/Paulus 2009*) lidé náležející ke germánským komunitám pobývali na místě ještě před zánikem táborového opevnění a jejich pozdější přítomnost reprezentuje kostra novorozeně nalezená ve vyšších úrovních zásypu příkopu. Germánské aktivity jsou kromě toho zřetelné rovněž na lokalitách, kde Římané počítali s perspektivou delšího pobytu, například v Iži-Leányváru nebo ve Stupavě, jak to uvedeme v dalším textu.

Konečně i z prostoru mušovského Burgstallu jsou uváděny doklady přítomnosti barbarů a navíc zde byl zjištěn zvláštní sídlištní horizont, jehož existence je kladena do doby po skončení markomanských válek, kdy prostor Římané vyklidili (*Tejral 2011*). K pochopení situace v místě U propustku může proto přispět přehled jiných lokalit a barbarských sídlištních objektů, které byly zjištěny v blízkosti římských vojenských zařízení.

Jihozápadní Slovensko

Ve výplni chaty 1/1993 v lokalitě Zvončín (dříve uváděno jako Biely Kostol; *Rajtár 2014, 126*) byla identifikována keramika s výzdobou v podobě jedlové větvičky sestavené z čárkovitých vrypů. V linii tohoto motivu je zařazený i plastický výčnělek; na další nádobě se objevil stejný prvek, jedlová větvička v kombinaci s přesekávaným okrajem, a navíc se na hrdle nádoby nalézalo šikmé mřížkování (*Hüssen/Rajtár 1994, Abb. 8: 6, 8, 10*). V inventáři objektu zařazeného do stupně B2/C1 jsou zastoupeny dvě germánské spony a také četné kovové předměty a zlomky z okruhu nálezu obvyklých v místech působení římských vojsk – drobná kování, nákončí a útržky šupinových pancířů. Chata je významná tím, že se nalézá ve vzdálenosti asi 5 km od dvojice polních táborů, které byly identifikovány v těsném sousedství areálu se zděnými stavbami v Cíferu-Páci, a navíc 6 km jižním směrem byl zaznamenán polní tábor v Zelenči (*Hüssen/Rajtár 1994, 220*). Jak J. Rajtár, tak i J. Tejral v souvislosti s tímto nálezem připomínají sponu A 41, předmět podle tradičních chronologických systémů charakteristický pro stupeň B2/C1 (*Rajtár 2014, 126; Tejral 2008, 79, 80, obr. 9*).

Výzdobu víceřadým ozubeným kolečkem na výduti nádoby s prohnutým hrdlem s ouškem, do sebe zaklíněné trojúhelníky vyplňované úzkými žlábkami a širší vodorovně položené trojúhelníkové vrypy uspořádané ve dvou řadách byly zastoupeny ve výzdobné škále keramiky vyzvednuté ze zahloubené chaty (objekt č. 6) zkoumané v lokalitě Cífer-Pác (*Cheben/Ruttikay 2010, Taf. VI: 2, 3, 4*). Z provinciální složky lze zmínit střep terry sigillaty (středogalská produkce, mistr Crucuro, 2. polovina 2. století). Domácí barbarská produkce má pak odpovídat stupni B2/C1. Výplň navíc obsahovala množství kovových předmětů a jejich fragmentů (66 ks). Doloženy byly zlomky a předměty z bronzy, mezi nimi součásti šupinového pancíře, štítky určené k označení výbroje příslušníků římských vojenských jednotek, nákončí, kování opasek nebo postrojů koní, plechy bez znaků dovolujících určit někdejší použití, a také plech se zbytky tepané figurální výzdoby. Na útržku jednoho z předmětů byly zachovány stopy stříhání a dělení

sekáním. Jedno z opaskových kování je zdobeno způsobem, který nevylučuje germánský původ. Zvláštní postavení má kolínkovitá spona blízká typu Almgren 132, datovaná do druhé poloviny 2. století; ta může být jak římským, tak i germánským výrobkem. Zvláštní postavení mají dva olovené zlomky, z nichž jeden zřejmě představuje matici užívanou při tepání bronzových plechů. Provozovány zde tedy byly nejen činnosti zahrnující dělení větších kusů kovu, ale také specializovaná kovodělná výroba. Tu indikuje navíc železný předmět - průbojník nebo babka. Kromě botky kopí (nebo oštěpu) ze železa další předměty ze stejného materiálu reprezentuje nůž a soubor stavebních kování, v němž převažují hřeby. Značně neobvyklá je distribuce nálezů v rámci zahlobení, kdy mnohé předměty ležely na dně objektu, neobjevovaly se tedy rozptýlené v zásypu nebo v podorniční vrstvě a lze se domnívat, že výplň objektu byla vytvořena v průběhu krátké doby (*Cheben/Ruttkaý 2010*, 321, 334-336).

Chata se nalézala v prostoru mezi dvěma polními tábory v Cíferu-Páci. Oba opevněné areály oddělovala proluka široká zhruba 150 m. Měl by tedy být jasný zdroj, z něhož pocházela římská součást inventáře, představující zjevně zbytek surovinového depotu řemeslníka. I. Cheben a M. Ruttkaý (2010, 323, 324, 336) vyslovili domněnku, podle níž Germáni usídlení v daném místě po zániku polního tábora shromažďovali předměty sesbírané na vyklizených plochách. Při dalším útoku římských vojsk došlo ke zničení germánského sídla a k zarovnání chaty materiálem, jenž obsahoval rovněž kovové zlomky z nadzemní dílny umístěné někde v nejbližším sousedství. Z hlediska keramických nálezů by to znamenalo, že v chatě z Cíferu-Páce máme zachovanou výplň jednoznačně uloženou v průběhu markomanských válek. Autoři výzkumu však zvažují i další verze výkladu, jak se předměty dostaly do rukou řemeslníka (*Cheben/Ruttkaý 2010*, 366), a problém časového zařazení zůstává zatím otevřený.

Zvláštní význam má skutečnost, že byla nalezena rovněž železná stavební kování, která nebylo zapotřebí dopravovat s vojskem tehdy, když se počítalo pouze se zřízením polních táborů. Původně, před paběrkováním barbarů na ploše tábora to ale skutečně mohla být součást zásoby kovu v dílně přesouvající se s pochodujícím římským vojskem. Uvedené nálezy z chaty v Cíferu-Páci pak dovolují úvahy o tom, že některá z tábořících vojenských jednotek počítala s plněním úkolů, které zahrnovaly náročnější stavební činnosti, při nichž měly být zřízeny konstrukce vyžadující spojování dřevěných dílů železnými prvky.

Práci s kovy v místech, kde pobývali Římané, dokládá zahlobený výrobní objekt ze Stupavy, jenž v roce 1982 prozkoumal V. Turčan. Na nádobě esovité profilace se v kombinaci s plastickým výčnělkem a nehtovými vrypky objevuje přesekávání okraje, zastoupeny jsou delší trojúhelníkovité vrypky ve dvou svislých řadách na spodní části nádoby, a také řada vzhůru obrácených vrypů na ploché pásce probíhající pod okrajem. Lze uvést rovněž podlouhlé vrypky ve dvou vodorovných řadách, zastoupeny je motiv jedlové větvičky a také šikmé nepravidelné mřížkování (*Turčan 1985*, obr. 4: 8, 12; 5: 7; 6: 11; 7: 3, 6, 12, 13; 8: 2, 3, 6).

Objekt datovaný k polovině 2. století je významný tím, že ve výplni se nalézala železná struska a zlomky železných předmětů, bronzové slitky a zlomky se stopami stříhání a oddělování fragmentů z větších celků. Zaznamenány byly rovněž zkušební plíšky sloužící ke kontrole několika typárií, které nám poskytují informace o činnostech provozovaných v dílně. Práce s kovy je dokladována i prostřednictvím analýz tavenin zachovaných v několika tyglících. Kromě mědi byly prokázány další neželezné kovy, cín, zinek, a dokonce stříbro a zlato. Kovy užívané v dílně měly pocházet z blízké římské stanice (*Turčan 1985*, především 112).

Barbarské nálezy, především kovové předměty (ostruha, spony), ale i kostěný hřeben, dokládají přítomnost barbarů na ploše dřevozemního tábora v Iži. Publikována je i celá nádoba s esovitou profilací, ta je zdobena dvojicí okružních rýh na plecích a na její výduti probíhá výzdoba v podobě jedlové větvičky, do jejíž linie jsou vřazeny plastické zátkovité výčnělky (*Rajtár 1992*, Abb. 20). Římský tábor měl být založen někdy po roce 175. Podle svědectví mincí, s nejmladšími ražbami emitovanými mezi prosincem 178 a jarními měsíci 179, lze v průběhu dalších měsíců tohoto roku očekávat jeho zánik, jenž je spojován s útokem Germánů. Jejich přítomnost v areálu dokládají i další předměty a střepy z nádob barbarské proveniencí (*Kuzmová/Rajtár 2010; Rajtár 2009*).

Morava

Nálezy s vazbou na barbarské prostředí pocházejí z prostoru krátkodobého tábora, který byl zkoumán u Hulína a Pravčic. Přímo na dně příkopu u brány se nalézala kostra psa a ve vyšších úrovních výplně příkopu se v jiném úseku objevil skelet novorozence. Barbarskou keramiku získanou ze zásypů příkopu zastupují relativně velké kusy nádob, na hrncovitých tvarech se uplatňuje výzdoba dvěma řadami širokých trojúhelníkovitých vrypů pod okružní rýhou, na plecích jiného zlomku jsou tři řady vodorovně položených podlouhlých trojúhelníkovitých vrypů umístěných pod vodorovnou rýhou; zastoupena je rovněž výzdoba v podobě jedlové větvičky, po obou stranách jí lemuje řada miniaturních důlků (*Daňhel/Kalábek/Klanicová/Pankovská/Paulus 2009*, 186, 187, obr. 4). S aktivitami barbarů

v prostorách tábora je možné počítat už v průběhu římské přítomnosti, v době markomanských válek, kostra dítěte uložená ve vyšších úrovních se do výplně příkopu dostala později, po opuštění areálu (*Daňhel/Kalábek/Klanicová/Pankovská/Paulus 2009*, především 186, 187, obr. 4).

Z chaty 3476 zkoumané v Olomouci-Slavoníně jsou známé střepy s výzdobou mělkými čočkovitými důlky uspořádanými ve vodorovné řadě vymezené rytými okružními liniemi; širší nádoba s oblou výdutí nese na prohnutém hrdle další výzdobný prvek, svisle postavený široký žlábek (*Kalábek 2006*, obr. 5: 6). Z dalších výzdobných motivů se objevují do sebe zaklíněné, rýhami vyplňované trojúhelníky, zastoupeno je přesekávání okraje a také vzory vytvořené víceřadým ozubeným kolečkem (*Kalábek 2006*, obr. 5: 3, 9, 10).

Soubor obsahoval trubkovitou sponou A 76. Drobné předměty - miniaturní kovotepecké kladívko a kovadlinka (babka) – indikují v tomto místě pracoviště kovotepce nebo kováře. Významné je zastoupení kovových předmětů (zlomek nožnic, opaskové nákončí, přezka, zlomek kování skříňky), které představovaly součást skladu kovového odpadu určeného na další zpracování. Kromě toho se zde našel nůž s bronzovou hlavicí ve tvaru kříže, a také bronzové kování štítu, tedy artefakty běžné v místech působení římských vojsk (*Kalábek 2006*, obr. 5: 18, 19). M. Kalábek v souvislosti s těmito předměty uvažuje o tom, že byly domácím obyvatelstvem získány z římského krátkodobého tábora v Olomouci-Neředíně, který se nalézá ve vzdálenosti 2 km (*Kalábek 2006*, 435-437; *Kalábek/Peška 2014*, 252, 253).

V prostoru polního tábora, jenž se nalézal v Modřicích u Brna, byly zjištěny výrazné stopy barbarského osídlení. Keramika byla kromě jiného zdobena šikmým mřížováním, objevily se úzké vrypy uspořádané ve třech vodorovných řadách střídavě kosmo a šikmo na těle mísy, zaznamenáno je několik modifikací přesekávání okrajů (šikmo, v podobě krokví nebo v podobě písmene X). Soubor je kladen do stupňů B2 a B2/C1, odpovídající nálezy pak představují terminus post quem pro určení časového postavení tábora (*Komoróczy 2002*, 133, 134).

V prostoru krátkodobého tábora v Charvátské Nové Vsi byla prostřednictvím povrchových sběrů získána barbarská sídlištní keramika. Objevily se zde ukázky výzdoby úzkými, svisle postavenými čárkovými vrypy probíhajícími ve dvou svislých řadách, zaznamenány jsou vrypy na okraji nebo motiv jedlové větvičky (*Vlach 2008*, 466, obr. 3: 6; 4: 1, 4). Řada mělkých důlků ve vodorovné řadě (*Vlach 2008*, obr. 3: 10) ale nejspíš neodpovídá výzdobě z kontextů U propustku, střep pochází z nádoby se silnějšími stěnami a má jinou profilaci, bez znaků vyklenutí výdutě nebo úpravy hrdla. Nalezená keramika je kladena do stupně B2/C1 a C1, přičemž plocha byla osídlena i v dalším průběhu doby římské (*Vlach 2008*, 466).

Na vyobrazeních keramické náplně objektů v trati Na pískách v Mušově jsou zaznamenány některé námi sledované výzdobné prvky, například mřížkování symetricky rozložené na spodních částech nádoby, a také nepravidelné, podlouhlé trojúhelníkové vrypy probíhající v pěti vodorovných řadách tak, že pokrývají celé tělo mísy, dále se objevily vrypy položené v řadách střídavě šikmo a kosmo, a také pás vytvořený víceřadým ozubeným kolečkem (*Komoróczy 1999*, obr. 8: 1; 9: 3; 10: 1; 13: 4; 14: 3). Keramický materiál byl získán v průběhu výzkumu chat situovaných u nároží polního tábora Mušov-Na pískách I. Soubor má odpovídat stupni B2b, přičemž barbarské objekty byly opuštěny předtím, než došlo ke zřízení tábora, jsou tedy starší než příkop (*Komoróczy 1999*, 177, 178).

Řada velkých, oválných, na výšku postavených důlků (blízkých svým provedením čočkovitým) vymezená z obou stran plastickými lištami se objevuje na plecích nádoby z chaty II zkoumané už výše zmíněné lokality v Mušově-Na pískách. Pod výdutí se nalézá pás složený z do sebe zaklíněných, šrafurou vyplňovaných trojúhelníků střídaných s kosočtverci se stejnou výzdobou. Jednodílná spona s trojúhelníkovitým ukončením nožky, třívrstvý hřeben a současně i keramická náplň dovolují zařazení do stupně C1 (*Droberjar 1997*, 196, 362, Taf. 136: 4).

Barbaři měli možnost sbírat v prostoru mušovského Burgstallu kovové předměty, které zde zůstaly po odchodu Římanů. Zásoby kovů zřejmě umožnily provoz kovolitecké dílny, která byla zkoumána v katastru Pasohlávek. Kovové předměty, římské cihly, kadluby a tyglíky provázely střepy, na nichž se objevovala výzdoba několika obměnami vrypů. Zastoupeny jsou vodorovné řady vrypů čárkových (*Tejral 2006*, Abb. 5: 1, 2), u esovitých nádob se podvkrát objevují dvě řady podlouhlých trojúhelníkovitých vrypů, s horní řadou s prvky uspořádanými ve svislé poloze, zatímco ve spodní jsou vrypy umístěny šikmo. Na jiném střepu se objevují nepravidelné, (podle publikovaného vyobrazení) zřejmě široké trojúhelníkové vrypy vytvářející šikmé řady (*Tejral 2006*, Abb. 4: 2, 6, 7). Sídlíště, jehož součástí byla tato dílna, je vzdáleno pouze 1,5 km od místa U propustku, a obě lokality z hlediska geografické polohy se nalézají na obvodu výšiny Burgstall. Na obou místech jsou k dispozici doklady sídel barbarů, kteří z destruovaných římských zděných staveb situovaných ve vrcholové části návrší odnášeli do prostor svých sídel zlomky cihel.

2.6. Výsledky dosažené při studiu barbarské keramiky z místa U propustku v třetí Mušov-Neurissen

Keramický soubor obsahoval typické sídlištní, v ruce robené tvary domácí, svěbské provenience, zahrnující jak jemnou keramiku, tak i zlomky s hrubším ostřivem. Tvary a výzdoba nejsou pro podrobné časové zařazení germánské keramiky příliš přínosné, poskytují tedy pouze rámcové opory pro datování. V keramickém materiálu je zastoupena výzdoba použitá E. Droberjarem k definici stupňů B2 a B2/C1 a také C1a. Patrně se v něm neobjevují typy germánské keramiky charakteristické pro následnou část mladší doby římské, resp. tedy pro sídlištní horizont C1b definovaný J. Tejralem (1998, 183, Abb. 2). Zpětná aplikace definujících typů jednotlivých stupňů tedy nevede k jednoznačnému časovému zařazení souboru. Neumožňuje to ani starší třídění R. M. Perničky (1966) a ani mladší V. Varsika (2011). To může být dáno tím, že soubor obsahuje pouze zlomky a ne celé nebo rekonstruovatelné tvary. Lze pouze konstatovat, že studované fragmenty odpovídají závěru starší a počátku mladší doby římské, v relativní chronologii stupňům B2b, B2/C1 a C1a, co umožňuje zařazení do období od poloviny 2. století až po poloviny 3. století (Tejral 1992, 412; 1998, 181-183; 2008, 72, 73; Droberjar 1997, 144; Zeman 1999 I, 117). Ovšem některé tvary i výzdoba se vyskytují průběžně po další část doby římské, ve 2. polovině 3. a i ve 4. století (Varsik 2011, 181-204).

Z analýzy souboru vyplývá, že je třeba se zatím držet chronologie sídlištních objektů rozpracované J. Tejralem (1998), jenž rozlišuje 3 výrazné sídlištní horizonty: B2b/C1a resp. B2/C1, C1b a C3/D1, kdy první z nich odpovídá horizontu opuštěných sídlišť na Moravě z konce stupně B2b (viz též Godłowski 1994, Abb. 7; Komoróczy 1999, 178). Dalším je sídlištní horizont II (stupeň B2 a B2/C1; závěr 1. století až 80. – 90. léta 2. století), kdy mezi lety 180-200 se může na některých sídlišťích rozvíjet následující etapa osídlení (sídlištní horizont III).

Jednoznačnou orientaci neposkytlo ani sledování souborů keramiky, které byly získány při výzkumech v oblastech nebo regionech, kde lze pro období závěru starší doby římské a začátku mladší doby římské očekávat přesuny obyvatel a změny v sídlištní struktuře. Zdá se, že se v uvedených nálezových situacích skutečně objevuje keramika se společnými znaky, bylo by však zapotřebí provést kontrolu i v okruhu dalších souborů a blíže charakterizovat odpovídající horizont nálezů v sídelní oblasti podunajských barbarů. Výchozí data by navíc musela být rozšířena o poznání procesů, za nichž vznikly zasypy zkoumaných objektů, aby nedocházelo k chybám, které způsobují neodhalené intruse. To platí i o objektech nalézáných v prostorách s římskými tábory a zařízeními zřizovanými římskými vojsky. Pro využití nálezů z jejich výplní navíc vyžaduje alespoň orientační znalosti o tom, jak dlouho bylo možné efektivně sbírat drobné předměty zanechané na místě po odchodu Římanů.

3. Závěr

Prvotní analýza barbarské keramiky zaznamenané při preparaci vrstev představujících kontexty 7303, 7304 a také 7312 poskytla informace k rámcovému časovému zařazení sídlištní aktivity, jejíž keramická komponenta se dostala spolu s římskou stavební suť do hliníku zkoumaného na okraji vysoké říční terasy v trati Mušov-Neurissen, v místě U propustku. Při práci s keramikou pocházející z uvedených kontextů přitom nebyly shledány rozdíly, které by svědčily o existenci několika časově odlišných horizontů, a tak zatímní analýzy potvrzují konstatování odvozená ze studia nálezové situace. Odlišnosti nevykazuje ani keramický materiál z kontextu 7312, jenž představoval vrstvy situované v těsném sousedství hliníku.

K zaplňování hliníku materiálem vytvářejícím kontexty 7303 a 7304 muselo dojít krátce po ukončení jeho původní funkce, v dané chvíli už sice neexistovaly dvě pece situované na obvodu jeho nejhlubší části, nedošlo však ještě k destrukcím stěn a u dna se nenalézaly ani nejmenší stopy po samovolném ukládání splachů z okolí. Lze zvažovat domněnku, že tento objekt náležel do okruhu objektů zřízených Germány, neměl by být řazen mezi doklady římských aktivit. (A pouze v úrovni dohady lze nabídnout závěr, že hliník byl funkční ve stejné době, kdy se užívaly nádoby, jejichž střepy vytvářejí soubor námi sledované barbarské keramiky.) Podle profilu vedeného napříč objektem byl materiál představující součást výplně ukládán záměrně, v krátkém časovém úseku. Zasypávání probíhalo nerovnoměrně, co se projevuje v tom, že některé vrstvy, s převahou hlinitých součástí, byly vřazovány do prohlubně z východní strany, a jiné vrstvy přibývaly ze strany západní, přičemž se v nich víc uplatňovala stavební suť.

Nelze rozhodnout, zda sídlo barbarů leželo v nejbližším okolí hliníku, anebo existovalo v jiném, vzdáleném místě. Otevřenou zůstává otázka, odkud pocházejí zlomky cihel a stavební suť, zda z budov odkrytých na Burgstallu, anebo z nějaké jiné, neznámé stavby. V úvahu je nutno brát alternativu, že sídlo barbarů leželo v místě římských staveb, musíme ale zohlednit možnost, že ke smíchání barbarské a římské komponenty došlo až při přesunech materiálů, které byly nakonec deponované v hliníku. Konečně sídlo lze očekávat i na (neznámé) ploše, na níž byla suť na jistý čas uložena.

Nálezová situace s barbarskou keramikou poskytuje doklady o existenci komunity, která někde v prostoru široce chápané výšiny Burgstall zřídila a užívala svá sídla. Nelze ale vyloučit, že rovněž další okruh nálezů představuje

stopu jiné, jistou dobu trvající přítomnosti barbarských společenstev doby římské. Reprezentují ji především některé kovové předměty zaznamenané v průběhu dlouholetých výzkumů na lokalitě. Lze navíc identifikovat i další, zvláštní příznaky aktivit barbarů, které zařazujeme do kategorie rituálních (?) praktik. Ty reprezentují pohozené části zvířat a zvířecí kosti uložené ve vyšších úrovních zásypů římských příkopů, popřípadě v dalších zahloubeninách, a také nálezy zjištěné v příkopu Mušov-Neurissen IV, kam byly navíc pohozeny mrtvoly zabitých lidí. Příčinné souvislosti a ani časové relace (současnost anebo posloupnost) různých projevů barbarských jednání (pobyty, užívání sídel, provozování kultovních praktik) nelze stanovit. Není proto jasné, zda se ti barbaři, kteří sídlili v prostoru návrší Burgstall sami podíleli na zabíjení a následném poklizení zvířat a lidí, a tedy aktivně provozovali rituály. Lze si rovněž klást otázku, zda členové zdejší komunity nebyli uloženi v příkopu jako oběti násilného jednání.

Zatím pouze v prostoru U propustku máme možnost poněkud lépe sledovat nálezovou situaci v jisté komplexitě a učinit alespoň některé parciální závěry. Existoval zde hliník vybavený pecemi, a krátce po skončení jeho funkce došlo k záměrnému (částečnému) zasypání už opuštěného objektu. Přitom byly do jeho prostoru naházeny další vrstvy obsahující stavební suť z římských staveb a rovněž materiál pocházející z míst, kde sídlila barbarská komunita. V situaci, kdy už byl hliník do jisté úrovně zaplněný a v jeho prostoru se nalézala pouze mísovitá deprese, začaly u jeho západního okraje nové stavební práce realizované Římany. Stopou takových činností je odkrytý úsek základového zdiva z valounů proložených maltovým pojivem. Příznaky dalších, nadzemních stavebních konstrukcí navazujících na známý zděný základ neumíme v této chvíli rozeznat, stejně jako nedokážeme identifikovat odpovídající destrukční vrstvy pocházející z odpovídající budovy.

Později pokračovalo zaplňování deprese v místě hliníku dalšími vrstvami. Ty byly chudé na nálezy nebo dokonce bez zastoupení jakýchkoliv artefaktů, přičemž tyto nové vrstvy se už ukládaly samovolně, jako výsledek splavování materiálů v rámci přírodních, erozních a akumulacních procesů. V odpovídající době v okolí zřejmě neprobíhaly nějaké lidské aktivity. (V době římské došlo už pouze k epizodickému využití prostoru téměř zaplněného hliníku, kdy se utvořila vrstva s nečetným, výrazně mladším materiálem.) Nakonec byl dorovnaný terén až po niveletu překrytou novověkým smetištěm.

V souboru barbarské keramiky podle současných typologických a chronologických systémů lze identifikovat jak prvky užívané už v závěru stupně B2 a ve stupni B2/C1, tak i mladší, jaké bývají kladeny až do průběhu stupně C1. Malá četnost použitelných zlomků nedovoluje jednoznačné závěry, soubor se navíc mohl vytvářet po delší čas a pak by přirozeně zahrnoval zlomky z nádob reprezentujících keramickou produkci ze začátku pobytu odpovídající komunity, a také střepy z doby trvání osídlení, kdy se už uplatnily nově nastupující trendy. Na problém s časovým zařazením lze tedy pohlížet různým způsobem. V rámci jednoho přístupu se v souboru s archaickým materiálem objevují první, časné projevy inovací v keramické tvorbě – doba vytváření souboru je pak blízká závěru starší doby římské. Lze ale užít rovněž pravidlo, podle něhož datuje nejmladší složka, a pak starobylé elementy musíme považovat za stopu přežívání do mladších období. Odpovídající sídlo barbarů ležící někde v okolí by podle tohoto přístupu vzniklo a existovalo v průběhu mladší doby římské.

V rámci obecně sdílených poznatků o využití návrší Burgstall v dobách markomanských válek měla římská vojska zřídit v rámci opevněného areálu komplex zahrnující dvě zděné konstrukce vybudované postupně, v první a druhé stavební fázi. Pro dobu po odchodu Římanů je na návrší doložena přítomnost barbarů, vznikl zde zvláštní sídlištní horizont, který v mnoha případech doprovázejí zlomky cihel z opuštěných a destruovaných římských budov.

Zjištění opřené o výzkum ploch U propustku na terase Neurissen v Mušově je zapotřebí zařadit do stávajícího obrazu lokality. Nálezová situace s úsekem základového zdiva a s vrstvami s barbarskou keramikou se dotýká stavebních aktivit Římanů, a současně vypovídá i pobytu barbarů, kteří tento prostor využili k zřízení svých sídel.

Lze diskutovat následující alternativy výkladu. 1. Po uložení stavební suti pocházející z římských zděných konstrukcí první stavební fáze na Burgstallu byla U propustku realizována další římská stavební aktivita. Nově zřizovaný úsek základového zdiva vznikl v rámci stavebních činností realizovaných v rámci druhé stavební fáze. Suť uložená ještě před zahájením nových stavebních prací obsahovala barbarskou sídlištní keramiku, a proto musíme připustit, že barbaři někde v areálu návrší měli svoje sídliště už v době předcházející druhé stavební fázi; ta by pak pro keramiku představovala terminus ante quem. 2. Je nutno brát v potaz rovněž jiný výklad, podle něhož v námi sledovaném místě ležela suť obsahující materiál ze zničených konstrukcí první i druhé stavební fáze. Barbarský keramický materiál zastoupený v těchto vrstvách by pak měl odpovídat sídlištnímu horizontu, jenž na Burgstallu vznikl a existoval až po odchodu Římanů. V tomto případě námi prezentovaný úsek základového zdiva vznikl až po skončení markomanských válek, v rámci trvání zmíněného barbarského sídlištního horizontu, anebo dokonce až po jeho zániku; to ovšem znamená, že nalezené zdivo reprezentuje další, dosud nezaznamenanou (třetí) etapu římských stavebních aktivit v prostoru Mušova, při které byl užitý kámen spojovaný maltou.

LITERATURA

- Bálek/Šedo 1994* – M. Bálek/O. Šedo: Neue Forschungsergebnisse in Mušov: Rettungsgrabungen beim Bau der Autobahn Mikulov – Brno, Juli–November 1993. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (Hrsg.): Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 1. Brno 1994, 167-172.
- Bálek/Šedo 1995* – M. Bálek/O. Šedo: Die Notgrabungen in Mušov in den Jahren 1993–1994 (Im Bereich der Terrasse unter der Anhöhe Burgstall). In: J. Tejral/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Kelten, Germanen, Römer vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert im Mitteldonaugebiet. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 3. Brno-Nitra 1995, 11-14.
- Bálek/Šedo 1996* – M. Bálek/O. Šedo: Das frühkaiserzeitliche Lager bei Mušov – Zeugnis eines augusteischen Feldzugs ins Marchgebiet? *Germania* 74, 1996, 399-414.
- Bálek/Šedo 1998* – M. Bálek/O. Šedo: Die römischen Feldlager in Mähren (1991–1992). *Pam. Arch.* 89, 1998, 159-192.
- Beljak 2006* – J. Beljak: Púchovská kultúra a Germáni na Pohroní v staršej dobe rímskej. In: E. Droberjar/M. Lutovský (eds.): Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“, Kounice, 20. – 22. září 2005. Praha 2006, 257-272.
- Beljak 2010* – J. Beljak: Germánska osada v Šarovciach. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsik (ed.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. *Archaeologia Slovaca Communicationes* 10. Nitra 2010, 33-66.
- Beljak 2014* – J. Beljak: Die quadiche Enklave im Gran- und Eipeltal – eine Grundcharakteristik der Ansiedlung. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů. (Archeologie barbarů 2011). Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 44. Brno 2014, 295-316.
- Beljak/Kolník 2006* – J. Beljak/T. Kolník: Germánske hroby z Čaky a Gbeliec. Príspevok k osídleniu juhozápadného Slovenska v dobe rímskej. *Slov. Arch.* 54/1, 2006, 57-94.
- Beljak/Nevidzánky/Ožďáni/Tittonová 2012* – J. Beljak/G. Nevidzánky/O. Ožďáni/V. Tittonová: Osídlenie juhu stredného Slovenska v dobe rímskej. In: G. Březinová/V. Varsik (eds.): Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. *Archaeologia Slovaca Monographiae Communicationes* 14. Nitra 2012, 23-49.
- Beneš 2006* – Z. Beneš: Sídlíště z pozdní doby římské v Mořicích. Rukopis bakalářské práce, uložen na ÚAM FF MU, Brno 2006.
- Błażejowski 2007* – A. Błażejowski: Kultura przeworska a reńsko-wezerska strefa kulturowa. *Studia archeologiczne* 39. Wrocław 2007.
- Březinová 2003* – G. Březinová a kol.: Nitra – Chrenová. Archeologické výskumy na plochách stavenísk SHELL a BAUMAX. *Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi* IX, Nitra 2003.
- Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990* – V. Budinský-Krička/M. Lamiová-Schmiedlová: A late 1st century B. C. - 2nd century A.D. Cemetery at Zemplín. *Slov. Arch.* 38, 245-344.
- Daňhel/Kalábek/Klanicová/Pankovská/Paulus 2009* – M. Daňhel/M. Kalábek/S. Klanicová/A. Pankovská/M. Paulus: Krátkodobý římský tábor u Hulína a Pravčic. Ročenka 2008. Archeologické centrum Olomouc. Olomouc 2009, 184-208.
- Dieke 2000* – M. Dieke: Die kaiserzeitlich-frühvölkerwanderungszeitliche Keramik von Hildesheim-Bavenstedt. Rukopis dizertační práce uložen na Georg-August-Universität Göttingen, Göttingen 2000.
- Domański 1967* – G. Domański: Ceramika jeżowata z okresu wpływów rzymskich znaleziona w Polsce. *Arch. Polona* 24, 1967, 87-152.
- Droberjar 1996* – E. Droberjar: Studie k relativní chronologii germánských sídlišť starší doby římské na Moravě. I, II. Rukopis disertační práce uložen na FF MU Brno, Brno 1996.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. *FontArchPrag* 21. Praha 1997.
- Droberjar 1999* – E. Droberjar: Od plaňanských pohárů k vinařické skupině (Kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů). *Sborník Národ. Mus.* Praha 53, Řada A – Historie, 1999, 1-58.
- Dušek 2001* – S. Dušek: Das germanische Gräberfeld ven Schlotheim, Unstrut-Hainisch-Kreis. *Weimarer Monographien zur Ur- und Frühgeschichte* 36. Stuttgart 2001.
- Elschek 2005* – K. Elschek: Bratislava-Devínska Nová Ves, objekt 3/1996 a Láb (okr. Malacky), objekt 1-2/1997, Zbor. SNM 99, *Arch.* 15, 2005, 255-274.
- Elschek/Rajtár 2008* – K. Elschek/J. Rajtár: Ein temporäres römisches Feldlager in Závod (Westslowakei). In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (eds): Barbarská sídliště: Chronologické, ekonomické a historické aspekty

- jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. (Archeologie barbarů 2007). Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37, Brno 2008, 469-478.
- Frank 1999* – K. Frank: Die germanische Besiedlung im Vorfeld des Obergermanischen Limes in Baden-Württemberg vom 2. – 5. Jahrhundert n. Chr. In: T. Fischer/G. Precht/J. Tejral (Hrsg.): Germanen beiderseits des spätantiken Limes. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 14. Brno 1999, 69-79.
- Gnirs 1931* – A. Gnirs: Římská stanice na Mušově. ZprStAÚ 2-3, 1929-1930, 1931, 9-29.
- Godłowski 1994* – K. Godłowski: Die Synchronisierung der Chronologie des germanischen Fundstoffes zur Zeit der Markomannenkriege. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (eds.): Markomannenkriege, Ursachen und Wirkungen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 1. Brno 1994, 115-128.
- Hüssen/Rajtár 1997* – C. H. Hüssen/J. Rajtár: Zur Frage archäologischer Zeugnisse der Markomannenkriege in der Slowakei. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (Hrsg.): Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 1. Brno 1997, 217-232.
- Cheben/Ruttikay 2010* – I. Cheben/M. Ruttikay: Römische Militärausrüstungsgegenstände aus germanischen Grubenhaus in Cífer. Slov. Arch. 58, 2010, 309-336.
- Jasnosz 1952* – S. Jasnosz: Cmentarzysko z okresu późno-lateńskiego i rzymskiego w Wymysłowie. Fontes praehistorici II, 1951. Poznań 1952.
- Kalábek 2006* – M. Kalábek: Germánské osídlení Olomouce. In: E. Droberjar/M. Lutovský (eds.): Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“, Kounice, 20. – 22. září 2005. Praha 2006, 431-450.
- Kalábek/Peška 2014* – M. Kalábek/J. Peška: Die germanischen Siedlungen in der Flur „Horní lán“ in Olomouc-Slavonín. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů. (Archeologie barbarů 2011). Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 44. Brno 2014, 251-259.
- Kolník 1956* – T. Kolník: Popolnicové pohřebisko z mladší doby římské a počátku doby sťahovania národov v Očkove při Piešťanoch. Slov. Arch. 4, 1956, 233-300.
- Kolník 1963* – T. Kolník: Sídlisko z mladší doby římské v Červeníku. Štud. Zvesti AÚ SAV 11, 1963, 113-132.
- Kolník 1994* – T. Kolník: Die Markomannenkriege und die Chronologie der römischen Kaiserzeit. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (eds.): Markomannenkriege, Ursachen und Wirkungen. Spisy AÚ AV ČR Brno 1. Brno 1994, 233-238.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi 10. Nitra 2007.
- Komoróczy 1999* – B. Komoróczy: Zpráva o výzkumu fortifikace krátkodobého tábora a objektů sídliště z doby římské na lokalitě Mušov-Na pískách v letech 1995-1996. Přehled výzkumů 39, 1995-1996, 1999, 165-196.
- Komoróczy 2002* – B. Komoróczy: Das römische temporäre Lager in Modřice (Bez. Brno-venkov). In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und Barbaricum. Festschrift T. Kolník zu seinem 70. Geburtstag. Nitra 2002, 129-142.
- Komoróczy 2003* – B. Komoróczy: Římské cihly na Hradisku u Mušova. ZPP 63, 2003, 66-77.
- Komoróczy 2006* – B. Komoróczy: K otázce existence římského vojenského tábora na počátku 1. stol. po Kr. u Mušova (kat. úz. Pasohlávky, Jihomoravský kraj). Kritické poznámky z pohledu římskoprovinciální archeologie. In: E. Droberjar/M. Lutovský (eds.): Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z 1. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“, Kounice 20. – 22. září 2005. Praha 2006, 155-205.
- Komoróczy 2008* – B. Komoróczy: Hradisko (Burgstall) u Mušova ve světle výzkumů v letech 1994-2007. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachůtová (edd.): Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Archeologie barbarů. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37. Brno 2008, 391-438.
- Komoróczy 2009a* – B. Komoróczy: Marcomannia. Der Miltärschlag gegen Markomannen und Quaden – ein archäologischer Survey. In: S. Burmeister/H. Derks (red.): 2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt. Stuttgart 2009, 114-125.
- Komoróczy 2009b* – B. Komoróczy: Římské fortifikace na barbarském území ve středním Podunají v období markomanských válek. XXX. mikulovské symposium, 22. – 23. října 2008. Brno 2009b, 51-82.
- Komoróczy/Klanicová/Sázelová/Vlach 2010* – B. Komoróczy/S. Klanicová/S. Sázelová/M. Vlach: Pasohlávky (k.ú. Mušov, k.ú. Pasohlávky, okr. Břeclav). Přehled výzkumů 51, 2010, 385-389.
- Kuzmová/Rajtár 2010* – K. Kuzmová/J. Rajtár: Římský kastel v Iži – hraničná pevnosť na Dunaji. Príspevok k 30. výročiu archeologického výskumu (1978 – 2008). In: Římský kastel v Iži. Výskum 1978 – 2008. Zborník príspevkov k

30. výročiu archeologického výskumu. *Archaeologia Slovaca Monographiae Communicationes* 11. Nitra 2010, 11-32.
- Lamiová-Schmiedlová 1969* – M. Lamiová-Schmiedlová: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. *Slov. Arch.* 19, 1969, 403-501.
- Lamiová-Schmiedlová/Mačala 1991* – M. Lamiová-Schmiedlová/P. Mačala: Nálezy z rozrušeného pohrebiska staršej doby rímskej v Kvačanoch, okr. Vranov nad Topľou. *Vsl. Pravek* III, 1991, 133-140.
- Luščíková 2013* – L. Luščíková: Šebastovce – Barca, keramika doby rímskej. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 54, 2013, 91-110.
- Madyda-Legutko 1996* – R. Madyda-Legutko: Zrózmicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim. *Rozprawy habilitacyjne* 340/1. Kraków 1996.
- Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak 2012* – R. Madyda-Legutko/J. Rodzińska-Nowak: Interkulturelle Beziehungen der Bevölkerung der Przeworsk-Kultur in der Karpatenzone am Übergang von der frühen zu der jüngeren römischen Kaiserzeit am Beispiel des Gräberfeldes von Prusiek, FSt. 25, Gde. Sanok. *Přehled výzkumů* 53/1, 2012, 75-87.
- Martin-Kilcher 2007* – S. Martin-Kilcher: Brunnenfüllungen aus römischer Zeit mit Hirschgeweih, Tieren, Wertsachen und Menschen. In: St. Groh/H. Sedlmayer (Hrsg.): *Blut und Wein. Keltisch-römische Kultpraktiken. Akten Kolloquium Frauenberg 2006*. Montagnac 2007, 35-54.
- Muzyczuk/Podhorska-Kleja 1994* – A. Muzyczuk/E. Pohorska-Kleja: Wyniki badań wykopaliskowych w Holomcy, gm. Sanok, woj. Krośnienskie w latach 1981-1985. Część I – Materiały. *Mat. i Spraw. za rok 1993*. Rzeszów 1994, 55-154.
- Olędzki 2014* – M. Olędzki: The Causes of the Outburst of Marcomannic Wars. In: V. Turčan (zost.): *Stĺp Marca Aurelia a stredné Podunajsko. Štúdie. Zbor. SNM Archeológia – Supplementum* 8. Bratislava 2014, 101-106.
- Pernička 1966* – R. M. Pernička: Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Brno 1966.
- Peškař 1964* – I. Peškař: Morava v 1. a 2. století n. l. Rukopis kandidátské disertační práce uložen v archivu AÚ AV ČR Brno, v. v. i. Brno 1964.
- Peškař 1978* – I. Peškař: Starší doba římská na Moravě. *Zprávy Československé společnosti arch.* 20/3, 1978, 55-83.
- Podgórska-Czopek 1991* – J. Podgórska-Czopek: Materiały do poznania kultury przeworskiej z terenu Polski południowo-wschodniej. *Spraw. Arch.* 43, 1991, 239-264.
- Pollak 1980* – M. Pollak: Die germanischen Bodenfunde des 1. - 4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Wien 1980.
- Przybylski 2011* – S. Przybylski: Osadnictwo kultury przeworskiej w dorzeczach górnej Baryczy i Ołoboku. Ostrów Wielkopolski 2011.
- Rajtár 1992* – J. Rajtár: Das Holz-Erde-Lager aus der Zeit der Markomannenkriege in Iža. In: K. Godłowski (ed.): *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet*. Kraków 1992, 149-171.
- Rajtár 2008* – J. Rajtár: Die Waagtrasse in der Slowakei: eine Vormarschrouten der Römer während der Markomannenkriege? In: J. S. Kühnborn (Hrsg.): *Rom auf dem Weg nach Germanien: Geostrategie, Vormarschtrassen und Logistik. Internationales Kolloquium in Delbrück-Anreppen vom 4. bis 6. November 2004*. BdWestf 45. Mainz 2008, 169-185.
- Rajtár 2009* – J. Rajtár: Im Handstreich genommen: der Fall des Römerlagers von Iža. In: S. Burmeister/H. Derks (red.): *2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt*. Stuttgart 2009, 126-127.
- Rajtár 2014* – J. Rajtár: Stĺp Marca Aurelia a archeologické doklady o rímskych výpravách proti Kvádom. In: V. Turčan (ed.): *Stĺp Marca Aurelia a stredné Podunajsko. Zbor. SNM Archeológia – Supplementum* 8. Bratislava 2014, 107-133.
- Stuppner 2008* – A. Stuppner: Stand der archäologischen Forschungen zu den römischen Vormarschtrassen und Befestigungsbauten in Österreich. In: J. S. Kühnborn (Hrsg.): *Rom auf dem Weg nach Germanien: Geostrategie, Vormarschtrassen und Logistik. Internationales Kolloquium in Delbrück-Anreppen vom 4. bis 6. November 2004*. BdWestf 45. Mainz 2008, 49-67.
- Szpunar/Okoński 2004* – A. Szpunar/J. Okoński: Tarnowiec, gm. Tarnów, woj. Małopolskie. Osada z okresu rzymskiego. In: J. Ganczarski (ed.): *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Materiały z konferencji Krosno*. Rzeszów 2004, 471-541.
- Šedo 1999* – O. Šedo: Přínos letecké prospekce a výzkumu v trati Neuriessen v Mušově k poznání římského působení v jihomoravském prostředí. *Jižní Morava* 38, 1999, 7-31.
- Šedo 2000a* – O. Šedo: Archeologie a stopy pobytu římských vojsk v prostoru Mušova. In: E. Kordiovský (ed.): *Mušov 1276-2000. Knižnice sborníku Jižní Morava*, sv. 22. Pasohlávky 2000, 183-205.
- Šedo 2000b* – O. Šedo: Doba římská a doba stěhování národů. In: M. Čižmář/K. Geislerová/J. Unger (ed.): *Výzkumy*

- Ausgrabungen 1993–1998. Brno 2000, 51-58.
- Šedo 2001- O. Šedo: Poznávání krátkodobých táborů římské armády v barbariku na sever od středního Dunaje. Sborník prací Fil. Fak. Brno, Studia archaeologica Brunensia M6, 2001, 93-106.
- Šedo 2008 – O. Šedo: A ditch with human and animal skeletons in Mušov-Neurissen. Traces of violence or of a ritual? ANODOS 2008, 433-443.
- Šedo 2009 – O. Šedo: Zlomek hliněné plastiky v podobě vodního ptáka z doby římské ze Slavkova u Brna. Pravěk N. Ř. 13, 2009, 377-385.
- Šeiner 2008 – J. Šeiner: Osídlení z doby římské na lokalitě Strachotice „Za Dyjí“. Rukopis bakalářské práce uložen na ÚAM FF MU, Brno 2008.
- Tejral 1994 – J. Tejral: Die archäologischen Zeugnisse der Markomannenkriege in Mähren - Probleme der Chronologie und historischen Interpretation. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (Hrsg.): Markomannenkriege, Ursachen und Wirkungen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 1. Brno 1994, 299-324,
- Tejral 1998 – J. Tejral: Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund. In: A. Leube (ed): Haus und Hof im östlichen Germanien. Prähistorische Archäologie 50. Schriften zur Archäologie der germanischen und slawischen Frühgeschichte 2. Bonn 1998, 181-207.
- Tejral 1999a – J. Tejral: Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jhs. und ihre Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonauraumes. In: J. Tejral (Hrsg.): Das miteuropäischen Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 12. Brno 1999, 137-213.
- Tejral 1999b – J. Tejral: Zum Stand der archäologischen Forschung über den römischen Militärischen Eingriff in Gebiete nördlich der Donau. Přehled výzkumů 1995–1996, 1999, 81-164.
- Tejral 2002a – J. Tejral: Das archäologische Umfeld des Grabes in der frühen Kaiserzeit. In: J. Peška/J. Tejral (Hrsg.): Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Teil I. Mainz 2002, 73-95.
- Tejral 2002b – J. Tejral: Die germanische Silberfibel von Mušov und ihr archäologisch-historisches Umfeld. Slov. Arch. 49, 2002, 203-247.
- Tejral 2006 – J. Tejral: Die Gießereiwerkstatt von Pasohlávky (Bez. Břeclav). Ein Beitrag zur Frage der Fernhandels- und Kulturbeziehungen nach den Markomannenkriegen. Pam. Arch. 97, 2006, 133-170.
- Tejral 2008 – J. Tejral: Ke zvláštnostem sídlištního vývoje v době římské na území severně od středního Dunaje. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (Hrsg.): Barbarická sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Archeologie barbarů. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37. Brno 2008, 67-98.
- Tejral 2011 – J. Tejral: Die nachträglichen germanischen Siedlungsaktivitäten am Burgstall bei Mušov. Versuch einer Interpretation. Přehled výzkumů 52/2, 2011, 39-73.
- Tejral 2014 – J. Tejral: Reevaluated but still enigmatic – the Roman site at „Burgstall“ (okr. Brno-venkov/CZ). In: Honesta missione. Festschrift für Barbara Pferdehirt. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 100. Mainz 2014, 221-248.
- Tejral/Jelínková 1980 – J. Tejral/D. Jelínková: Nové nálezy z doby římské v Brodě nad Dyjí. Arch. Rozhledy 32, 1980, 384-412.
- Trávníčková 2007 – Š. Trávníčková: Germánské osídlení v povodí Prušánky na základě nových nálezů. Rukopis bakalářské práce, uložen na ÚAM FF MU, Brno 2007.
- Turčan 1985 – V. Turčan: Germánský výrobný objekt zo Stupavy. Zbor. SNM 79, Hist. 25, 1985, 93-116.
- Turčan 2002 – V. Turčan: Ein germanisches Grubenhaus aus Trnava (Westslowakei). Ein Beitrag zur datierung der Fibel A84. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und Barbaricum. Festschrift für T. Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 387-393.
- von Uslar 1934 – R. von Uslar: Die germanische Keramik in der Kastellen Zugmantel und Saalburg. In: R. von Uslar/K. Bettermann/H. Ricken: Keramische Überreste im Saalburgmuseum. Sonderabdruck aus dem Saalburg-Jahrb. VIII, 1934, 61-96.
- Varsik 2002 – V. Varsik: Besiedlung in der älteren römischen Kaiserzeit am östlichen Rand von Bratislava. Slov. Arch. 50/1, 2002, 127-152.
- Varsik 2004 – V. Varsik: Zur Entwicklung der quadischen Siedlung von Veľký Meder (SW-Slowakei). Štud. Zvesti AÚ SAV 36, 2004, 257-275.
- Varsik 2011 – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Archaeologica Slovaca Monographiae Fontes XVIII. Nitra 2011.

- Víchová 2002* – D. Víchová: Sídliště z mladší doby římské v Brně-Starém Lískovci. *Pravěk N. Ř.* 12, 2002, 271-343.
- Vlach 2006* – M. Vlach: Nové sídlištní nálezy z mladší a pozdní doby římské ze Sudoměřic. Rukopis bakalářské práce uložen na ÚAM FF MU, Brno 2006.
- Vlach 2008* – M. Vlach: Římský krátkodobý tábor a nové nálezy z doby římské z Charvátské Nové Vsi. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachůtová (edd.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. (Archeologie barbarů 2007).* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37. Brno 2008, 461-468.
- Walter 2000* – D. Walter: Germanische Keramik zwischen Main und Taunuslimes. Untersuchungen zu Rhein-Weser-germanischen Gefäßen in römischen Siedlungen des Rhein-Main-Gebietes. *Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends, Band 3.* Rahden/Westfalen 2000.
- Zeman 1999* – T. Zeman: Jihovýchodní Morava v době římské I. - II. Rukopis diplomové práce, uložen na ÚAM FF MU, Brno 1999.
- Zeman 2003* – T. Zeman: Pozdněřímské osídlení germánské osady ve Vlčnově-Dolním Němčí. *Sborník prací Fil. Fak. Brno M 8-9,* 2003, 191-213.
- Zeman 2006* – T. Zeman: Sídliště z pozdní doby římské ve Zlechově. Stav zpracování, východiska a cíle projektu. In.: E. Droberjar/M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“*, Kounice, 20. – 22. září 2005. Praha 2006, 451-469.

KERAMIK DER BARBAREN VON KONTEXTEN MIT STRATIGRAPHISCHEN BEZIEHUNGEN ZUM RÖMISCHEN MAUERWERK IN DER FLUR NEURISSEN IN MUŠOV

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO

Auf der Anhöhe Burgstall in Mušov, in seiner Scheitelpartie und am Bergfuß der Hänge mit südlicher Orientierung, wurde in den letzten Jahrzehnten zahlreiche systematische Grabungen und Rettungsgrabungen (Leiter der Forschungsarbeiten: J. Tejral, B. Komoróczy) realisiert. Hier wurden Nachweise der römischen Aktivitäten aus der Zeit der Markomannenkriege festgestellt. Im Rahmen des befestigten Areals gelang es auch zwei gemauerte Bauten, die zwei Bauphasen aufweisen, feststellen. Es gelang auch Spuren des Aufenthalts von barbarischen Bevölkerung aus der Zeit nach dem Abzug der Römer zu identifizieren, nach dem Abschluss des Commodus Friedens im J. 180. Damals wurde hier ein besonderer Siedlungshorizont erschaffen.

Im Territorium des erhöhten Terrains mit der Anhöhe Burgstall wurde in den J. 1993-1994 eine Rettungsgrabung realisiert. In dessen Rahmen wurde an der Stelle U propustku, im Rahmen der Flussterrasse, die mit dem Namen Neurissen benannt ist, eine Siedlungsaktivität festgestellt (realisierten M. Bálek und O. Šedo). Aus den Schichten, die im Rahmen einer großen Lehmgrube untersucht wurden, konnte ein Komplex barbarischer Siedlungskeramik gewonnen werden. Diese kam im Rahmen der Verfüllung des Objekts vor (Kontexte 7303, 7304), und auch an der angrenzenden Fläche (Kontext 7312). Am selben Platz wurde auch ein kurzer Abschnitt der römischen Fundamentmauer untersucht (Abb. 1-3).

Zur Verfüllung der Lehmgrube, die die Kontexte 7303 und 7304 bildeten, musste es kurz nach der Beendigung seiner ursprünglichen Funktion kommen, wie dies die Situation am Profil belegt (Abb. 4). Die Schichten wurden absichtlich deponiert, offenbar in einer kurzen Zeitspanne. Ein Teil umfasste eine bedeutende Bauschuttmenge die von römischen gemauerten Bauten stammen. In der Situation, wann die Lehmgrube bis zu einem gewissen Niveau verfüllt war und in seinem Bereich sich eine schüsselförmige Depression befand, begannen bei seinem Westrand neue Bauarbeiten die von Römern realisiert wurden. Ihre Spur bildet der abgedeckte Abschnitt des gemauerten Fundaments, der aus durch Mörtel verbundenes Geröll bestand.

Man kann nicht entscheiden, ob die Siedlungsstelle irgendwo im Umkreis der Lehmgrube oder in größerer Entfernung lag, und offen bleibt die Frage, von wo die Ziegelbruchstücke und der Bauschutt stammen, ob von Gebäuden die am Scheitel der Erhöhung Burgstall oder einem anderen bisher nicht bekannten Bau. Im Komplex der barbarischen Keramik kann man nach gegenwärtigen typologischen und chronologischen Systemen wie die Elemente vom Ende der Stufe B2 und der Stufe B2/C1, so auch jüngere, die erst in die Stufe C1 eingereiht werden zu identifizieren (Tab. I-IV).

Man kann konstatieren, dass zwischen dem Ende der älteren und dem Anfang der jüngeren römischen Kaiserzeit irgendwo in der Nähe eine barbarische Siedlung existierte. Im breiterem Bereich, welcher wie dem Burgstall, so auch dem Gebiet dieser Bergkuppe einbezieht (und also auch die Stelle in der Umgebung der Lehmgrube), wurden obendrein auch sonderbare Fundsituationen identifiziert, die als Belege nicht üblicher, ritueller Aktivitäten der Barbaren interpretierbar sind. Diese repräsentieren weggeworfene Teile von Tieren und Tierknochen die in höheren Ebenen der Verfüllungen von römischen Gräben, bzw. auch in verschiedenen eingetieften Objekten deponiert waren. Es gehören auch die Funde im Graben Mušov-Neurissen IV. dazu, wohin außer der Teile von Tieren auch Leichen von getöteten Menschen hineingeworfen wurden.

Die Grabung U propustku auf der Terrasse Neurissen in Mušov erbrachte die Feststellung, welche man in das gegenwärtige Bild der Fundstelle einzureihen muss. Man kann über folgende Alternativen der Auslegung diskutieren:

1) Nach der Deponierung des Bauschutts, der von römischen gemauerten Konstruktionen der ersten Bauphase die am Gipfel vom Burgstall identifiziert wurden stammt, wurde auf der Lage U propustku eine weitere römische Bauaktivität realisiert. Der neu errichtete Abschnitt der Grundmauern würde in diesem Fall in der weiteren, zweiten Bauphase entstanden sein. Der Schutt der vor der neuen Bauphase abgelagert wurde enthielt barbarische Siedlungskeramik. Daher müssen wir zulassen, dass die Barbaren irgendwo im Areal der Anhöhe ihre Siedlung hatten, und zwar noch in der Zeit die der zweiten Bauphase vorausging.

2) In dem von uns verfolgtem Platz war Schutt abgelagert der Baumaterial von den zerstörten Konstruktionen der ersten und zweiten Bauphase enthielt. Die barbarische Keramik in diesen Schichten wurde dann dem Siedlungshorizont entsprechen, welcher nach gegenwärtigen Ansichten (J. Tejral) am Burgstall nach dem Abzug der Römer entstand und existierte. In diesem Fall war der Abschnitt der Fundamentmauer erst nach dem Ende der Markomannenkriege erbaut, im Rahmen des Bestehens vom erwähnten barbarischen Siedlungshorizont, oder sogar erst nach ihrem Niedergang; das bedeutet, dass dieses Mauerwerk eine bisher unbekannte (dritte) Etappe römischer Bauaktivitäten im Raum von Mušov repräsentiert, bei der durch Mörtel verbundenes Steinmaterial verwendet wurde.

Mgr. Radka Knápek
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
radka.knapek@gmail.com

Ondrej Šedo, PhD.
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
ondrej.sedo@post.cz